

Σχολικές ομάδες κακοποίησης μαθητών/μαθητριών Ενδείξεις μιας ανιχνευτικής ερευνητικής προσέγγισης

Ομάδα Εργασίας του Κέντρου Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕΜΕΤΕ) της ΟΛΜΕ:

Ελένη Γλαρέντζου, εκπαιδευτικός, μέλος του Δ.Σ. του ΚΕΜΕΤΕ

Λένα Καραγιάννη, εκπαιδευτικός (φιλόλογος), ψυχολόγος

Γρηγόρης Κοταλακίδης, εκπαιδευτικός (κοινωνιολόγος)

Σωτηρία Τζελφέ-Ανέστη, εκπαιδευτικός, Υπεύθυνη Αγωγής Υγείας Ευβοίας

Πάυλος Χαραμής, εκπαιδευτικός (φιλόλογος), πρόεδρος του ΚΕΜΕΤΕ

Εισαγωγή

Η αύξηση των περιστατικών βίας στην παιδική και εφηβική ηλικία είναι ένα ιδιαίτερα ανησυχητικό φαινόμενο που απασχολεί έντονα τη διεθνή κοινότητα. Οι επιπτώσεις του τόσο στο σχολικό χώρο όσο και στην ευρύτερη κοινωνία είναι πολλαπλά αρνητικές. Η έκθεση των παιδιών και των εφήβων στη βία και στην αντικοινωνική συμπεριφορά μπορεί να προκαλέσει σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα σε αυτά, δημιουργεί αρνητικό κλίμα στο σχολείο, ενώ, όπως έχει διαπιστωθεί από σχετικές έρευνες, επηρεάζει άμεσα και τη διαδικασία της μάθησης. Η φαινομενολογία της παιδικής και νεανικής βίας και παραβατικότητας στη χώρα μας δεν διαφέρει ουσιαστικά από ό,τι παρατηρείται και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Επισημαίνονται κατά βάση οι ίδιες τάσεις και γενεσιουργοί παράγοντες της σχολικής βίας, ωστόσο η συχνότητα εμφάνισης περιστατικών αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι μικρότερη σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι η κοινωνική ορατότητα του φαινομένου αυτού είναι υπερβολικά μεγάλη σε σχέση με τις πραγματικές διαστάσεις του στην ελληνική κοινωνία και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην ιδιαίτερη προβολή ακραίων περιστατικών βίας κατά καιρούς από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (ΜΜΕ).

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει ενισχυθεί η έρευνα με αντικείμενο την παιδική και νεανική βία στην Ελλάδα και τα αποτελέσματά της μας έδωσαν χρήσιμα στοιχεία και για τη βία που εκδηλώνεται ανάμεσα στους μαθητές/-τριες στους σχολικούς χώρους ή και στο σχολικό περίγυρο. Πολλές από αυτές τις έρευνες κατέληξαν σε παρόμοια ευρήματα με εκείνα που προέκυψαν σε άλλες χώρες σχετικά με τις μορφές της παιδικής και εφηβικής βίας, τα χαρακτηριστικά των θυμάτων και των θυτών, καθώς και τους παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση των κρουσμάτων βίας στις σχολικές μονάδες και τον περιβάλλοντα χώρο.

Οι σχετικές γηγενείς μελέτες αναφέρονται κυρίως στη βία με δράστες και θύματα τους μαθητές/μαθήτριες, όπως επίσης και μεταξύ μαθητών/μαθητριών και εξωσχολικών παραγόντων, ενώ υστερεί η διερεύνηση της βίας που εκδηλώνεται μεταξύ μαθητών/μαθητριών από τη μια πλευρά και εκπαιδευτικών ή άλλων ενηλίκων από την άλλη. Κάποιες έρευνες ακροθιγώς αναφέρονται και σε περιπτώσεις βίας με δράστες εκπαιδευτικούς και θύματα μαθητές/μαθήτριες, αλλά και σε αυτές τις περιπτώσεις δεν φαίνεται να αναζητούνται τα βαθύτερα αίτιά τους (Μπεζέ, 1998). Υπάρχει, δηλαδή, ένας αριθμός βίαιων περιστατικών που

παραμένουν αδιερεύνητα, δεν ορίζονται ως βία και σιωπηρά αξιολογούνται ως πολιτισμικά διαφοροποιημένη ή ως ιδιόμορφη προσωπική συμπεριφορά, ως επιθετική ενέργεια, ως απειθαρχία, ως μορφή σχολικής τιμωρίας κ.τ.ό. Επίσης, συχνό είναι το φαινόμενο περιστατικά βίας να μένουν αφανή είτε γιατί θεωρείται ότι η δημοσιοποίησή τους θα στιγματίσει ιδιαίτερα τους θύτες ή/και τα θύματα είτε γιατί θα μειώσει το κύρος του σχολείου. Επίσης, δεν έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες με αντικείμενο τη διερεύνηση της ευθύνης που τυχόν έχουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί θεσμοί σε ό,τι αφορά τη δημιουργία, την αναπαραγωγή ή την ενίσχυση της βίας. Όπως έχει υποστηριχθεί σχετικά (Αρτινοπούλου, 2001, σ. 88), «ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του σχολείου στη μάθηση και την αναπαραγωγή της βίας, ως κώδικα συμπεριφοράς που περιλαμβάνει όλους τους παράγοντες της εκπαιδευτικής διαδικασίας, δεν έχει επαρκώς διερευνηθεί».

Ανατρέχοντας κανείς στο παρελθόν διαπιστώνει ότι τα περιστατικά βίας στη σχολική κοινότητα δεν είναι καινοφανή. Σχεδόν όλες οι μορφές βίας έχουν επισημανθεί διαχρονικά: λεκτική, σωματική, ψυχολογική-συναισθηματική, σεξουαλική, βανδαλισμός, αλλά και αποξένωση από την κυρίαρχη ομάδα, ταπείνωση κ.ά. (Selosse, 1998).

Τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα και ειδικά από τα μέσα της δεκαετίας του '70 πολλές μελέτες ασχολούνται συστηματικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού στο μαθητικό κόσμο (bullying)¹ (Οίweis, 2009, Εισαγωγή), που εμφανίζεται με τη μορφή επανειλημμένων πράξεων βίας, όπως είναι τα χτυπήματα, οι απειλές, οι εκβιασμοί, τα σεξουαλικά υπονοούμενα, οι βρισιές ή άλλες αρνητικές ενέργειες. Πρόσφατα έχουν αυξηθεί –και στη χώρα μας– τα περιστατικά εκφοβισμού με τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (cyber-bullying, cyber-harrasment). Στις περιπτώσεις αυτές ο εκφοβισμός πραγματοποιείται με αποστολή απειλητικών μηνυμάτων, μέσω ηλεκτρονικής συνομιλίας (chat rooms), με κινητό τηλέφωνο κ.τ.ό. (Αρτινοπούλου, 2008· Παπουτσοπούλου και Διαμαντοπούλου, 2008).

Θύτες και θύματα προέρχονται από κάθε κοινωνική ομάδα της σχολικής κοινότητας, χωρίς να αποκλείονται και πρόσωπα από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Κάθε πρόσωπο μπορεί να είναι υποψήφιος θύτης, αν δεν κατανοήσει τη βία που κρύβει μέσα του και τους παράγοντες που οδηγούν στον έλεγχο ή στην εξωτερίκευσή της, και αν δεν αντιληφθεί πόσο η προσωπική ιστορία διαφοροποιεί τις στάσεις και τις συμπεριφορές του.

Από την άλλη πλευρά, θυματοποιείται και εκφοβίζεται εύκολα ένα παιδί, όταν υπάρχει ανισορροπία δύναμης και εκτίθεται επανειλημμένα και για αρκετό χρονικό διάστημα σε αρνητικές πράξεις άλλου παιδιού (Γιαννακοπούλου, 2008). Συχνά ο «καλός μαθητής/ η καλή μαθήτρια» ή το «καλό παιδί» γίνεται αποδέκτης βίαιων συμπεριφορών από ομάδες συνομηλίκων, ως αποτέλεσμα συμπεριφορών που λειτουργούν παγιδευτικά στις σχολικές κοινότητες (Τσίγκανου, 2008α).

Σε κάποιες έρευνες η άσκηση βίας ή ο εκφοβισμός συνδέονται με το φύλο: τα αγόρια στην πλειονότητα των ερευνών εμφανίζονται πιο επιθετικά στην άσκηση σωματικής ή σεξουαλικής βίας από τα κορίτσια, ενώ τα κορίτσια φαίνεται να

¹ Ο όρος bullying έχει αποδοθεί στα ελληνικά κατά ποικίλους τρόπους, π.χ. εκφοβισμός, επιθετικότητα κ.ά. Κατά τον Οίweis (2009), αν και ο όρος προσδιορίζει κυρίως την κατ'εξακολούθηση άσκηση βίας σε ένα μαθητή/μία μαθήτρια από μια (συνήθως μεγάλη και ανώνυμη) ομάδα, μπορεί ωστόσο να χρησιμοποιηθεί και για την άσκηση βίας από μεμονωμένα άτομα.

ασκούν περισσότερο λεκτική βία. Άλλες φορές η άσκηση βίας συνδέεται με παράγοντες όπως φυλή ή εθνική ομάδα: άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές ή μεταναστευτικές ομάδες συχνά γίνονται θύματα βίας. Μερικές φορές η σωματική αναπηρία ή η υποτονική συμπεριφορά κάποιου παιδιού μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο πώς τού συμπεριφέρονται τα άλλα παιδιά ή στο πώς αυτό προδιατίθεται να φερθεί σε άλλα. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι τα μέλη κάποιων ομάδων είναι πιο ευάλωτα στις επιθέσεις απ' ό,τι άλλα, συνιστούν χαμηλό επίπεδο κινδύνου για τον επίδοξο δράστη και συνεπώς εκφοβίζονται πιο συχνά (Rigby, 2008). Τα άτομα αυτά «εκφοβίζονται γι' αυτό που είναι –ή γι' αυτό που φαίνεται ότι είναι– και όχι επειδή ανήκουν σε μια ομάδα εναντίον της οποίας υπάρχει κάποια “ανόητη” προκατάληψη και από την οποία μπορούν να αντλήσουν υποστήριξη» (Rigby, 2008, σ. 247)

Αλλά και το ίδιο το σχολείο ως θεσμός έχει υποστηριχτεί ότι ασκεί βία κατά ποικίλους τρόπους στους μαθητές/μαθήτριες. Σε αντίθεση με το παρελθόν, η σχολική εξουσία σήμερα δεν θεμελιώνεται πλέον τόσο πάνω στην άσκηση φυσικής βίας όσο στη χειραγώγηση, τη συναίνεση, τον προσεταιρισμό και την εσωτερίκευση των κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς. Η βία του σχολείου είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να κατανοηθεί πληρέστερα ως στοιχείο του ευρύτερου κοινωνικού ελέγχου της εκπαίδευσης, σε μια κοινωνία με άνιση κατανομή πλούτου, προνομίων και εξουσίας. Το σχολείο είναι ένας θεσμός που απαιτεί υποχρεωτική εμπλοκή σε συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις, πολιτισμικά και ιστορικά καθορισμένες, σε έναν ορισμένο τύπο σχολείου, που συνεπάγεται: α) υποχρεωτική παρακολούθηση κοινού, υποχρεωτικού προγράμματος και περιεχομένου μαθημάτων από μαθητές/-τριες με διαφορετική οικονομική κατάσταση και πολιτισμικές εμπειρίες, β) σχέσεις κυριαρχίας, ιεραρχίας, επιτήρησης και ελέγχου, που συνοδεύονται με συστήματα αμοιβών και επιβραβεύσεων της επιτυχίας ή καλλιέργειας «ενοχών του θύματος», σε περιπτώσεις αποτυχίας, και γ) συμμόρφωση στους κανόνες και το τελετουργικό του σχολείου, όπως ακρίβεια προσέλευσης, κανονική φοίτηση, καλοί τρόποι και συμπεριφορά και γενικώς συμμόρφωση με τις επίσημες νόρμες του σχολείου, γεγονός που συντελεί στην καλή ή κακή αξιολόγηση της διαγωγής του μαθητή/της μαθήτριας (Τσίγκανου, 2008β).

Επιπλέον, είναι ευρέως αποδεκτό ότι το σχολείο σήμερα κυριαρχείται από μια τεχνοκρατική ιδεολογία, που σε μεγάλο βαθμό απηχεί τις αξίες, τις επιδιώξεις και τα προτάγματα μιας παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Σε ένα τέτοιο, έντονα ανταγωνιστικό κλίμα, οι εκπαιδευτικοί θεσμοί συνήθως προάγουν τη βαθμοθηρία, τον ανταγωνισμό, τη στείρα απομνημόνευση, την τυποποιημένη γνώση και οδηγούν στην κατηγοριοποίηση μαθητριών και μαθητών μέσω της εξεταστικής διαδικασίας. Το αποτέλεσμα είναι πολλά παιδιά, που προέρχονται συνήθως από αδύναμα, από κοινωνικο-οικονομική άποψη, στρώματα, να συναντούν σοβαρές δυσκολίες στη μαθησιακή τους πορεία και να οδηγούνται αβοήθητα στη σχολική αποτυχία. Διαμορφώνουν έτσι χαμηλή αυτοεκτίμηση και ενισχύεται η αίσθησή τους ότι δεν είναι αποδεκτά στο χώρο του σχολείου. Σε αυτές τις συνθήκες η στάση τους απέναντι στο σχολείο και ό,τι αυτό αντιπροσωπεύει καθίσταται αρνητική και συχνά εκδηλώνεται με επιθετικότητα, παραβατικότητα ή και αυτοκαταστροφικές ενέργειες.

Ένας άλλος παράγοντας, το ρόλο του οποίου δεν μπορούμε να παραβλέψουμε, είναι η υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου (Pain, 1998). Σε πολλές περιοχές τα

κτίρια που χρησιμοποιούνται για σχολεία έχουν κατασκευαστεί για άλλες χρήσεις σε άλλες εποχές, μοιάζουν περισσότερο με φυλακές και μόνο ελκυστικά δεν είναι για τους μαθητές και μαθήτριες που στεγάζουν. Φθαρμένα από το πέρασμα του χρόνου, άχρωμα, με τσιμεντένιες και ασφαλτοστρωμένες αυλές, χωρίς ίχνος πράσινου, αφιλόξενα, κάθε άλλο παρά τη ψυχική υγεία και την ηρεμία καλλιεργούν.

Η ενδοσχολική βία, σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να αναλύεται χωρίς να συνυπολογίζεται η καθοριστική επίδραση του οικογενειακού καθώς και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν τα παιδιά και οι έφηβοι. Αυτό το περιβάλλον, στο οποίο επίσης συμμετέχουν με τη γέννησή τους και κοινωνικοποιούνται, στις μέρες μας έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές. Οι σχέσεις των ανθρώπων, όπως διαμορφώνονται πλέον και κάτω από την επίδραση των συνεπειών της παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου, χαρακτηρίζονται πολλές φορές από βιαιότητα κάθε είδους, που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ανασφάλεια, την ανεργία, τις ελαστικές σχέσεις εργασίας και τις κάθε μορφής ανισότητες. Επίσης, σημαντικός είναι ο ρόλος των τυπικών ή άτυπων ομάδων στις οποίες συμμετέχουν τα παιδιά στον ελεύθερο χρόνο τους.

Καθοριστική, τέλος, είναι και η επίδραση των μέσων μαζικής επικοινωνίας (ΜΜΕ) και ιδίως της τηλεόρασης, στα παιδιά και στους νέους, που, όπως είναι γνωστό, αφιερώνουν πολύ χρόνο στην παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων (Livingstone 2001, σ. 427). Όσο εσφαλμένο είναι να αποδίδονται στην τηλεόραση όλα τα δεινά της σύγχρονης κοινωνίας, άλλο τόσο δεν πρέπει να αγνοούνται και οι σημαντικές επιδράσεις της. Πολλά από τα πρότυπα που έχουν τα παιδιά και οι νέοι προέρχονται από τον «κατασκευασμένο» κόσμο της μικρής και της μεγάλης οθόνης και των ηλεκτρονικών παιχνιδιών. Ο καταϊγισμός σκηνών βίας από την τηλεόραση συμβάλλει στη δημιουργία μιας εικόνας για την κοινωνία περισσότερο βίαιης από ό,τι συμβαίνει στην πραγματικότητα. Ας επισημανθεί, ακόμη, ότι και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια συχνά κατακλύζονται από πρότυπα και σκηνές βίας, ενώ και μέσω του Διαδικτύου είναι δυνατόν να προβάλλονται πρότυπα βίας και (αυτο-)καταστροφής. Η συχνά άστοχη προβολή από τα μέσα ενημέρωσης της εικόνας ανήλικων θυμάτων και δραστών φτάνει πολλές φορές στα όρια της παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων των παιδιών και διαμορφώνει πρότυπα εκτεταμένης χρήσης βίας ως μέρος της καθημερινής ζωής.

Οι απόψεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με το ρόλο των ΜΜΕ, ιδίως της τηλεόρασης, στην αύξηση των φαινομένων κοινωνικής παθογένειας που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες καλύπτουν ένα ευρύτατο φάσμα. Στο ένα άκρο του τοποθετείται η θέση ότι τα μέσα, κυρίως η τηλεόραση, συνιστούν βασική αιτία αυτών των φαινομένων. Στο άλλο άκρο παρατηρείται μια πιο επιφυλακτική στάση, συνήθως υπό την επίδραση θεωρήσεων που εκλαμβάνουν τον δέκτη των τηλεοπτικών μηνυμάτων ως ενεργητικό και ενημερωμένο πολίτη που δεν παρασύρεται εύκολα από τις ποικίλες τεχνικές των παραγωγών τους. Ανάμεσα σε αυτές τις δύο ακραίες προσεγγίσεις υπάρχει μια εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία ενδιάμεσων προσεγγίσεων. Συνοψίζοντας τη σχετική συζήτηση η Livingstone (2001, σ. 428-9), επισημαίνει ότι η κύρια ερευνητική τάση εμφανίζεται να αμφιταλαντεύεται, στην πορεία του χρόνου, ανάμεσα στα δύο αυτά άκρα, ενώ οι σύγχρονες θεωρήσεις τείνουν να αμφισβητούν την εγκυρότητα της σχετικής εργαστηριακής έρευνας και να απομακρύνονται από την έννοια της αιτιώδους

παραγωγής και του ψυχολογικού αναγωγισμού. Επιμένει, ωστόσο, στη διαπίστωση ότι η αντιπαράθεση αυτή παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανοιχτή.

Το σκεπτικό της έρευνας

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές έρευνες σχετικές με την παιδική και εφηβική βία τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα, και σήμερα έχουμε στη διάθεσή μας πολύ ενδιαφέροντα πορίσματα. Σε έρευνα με αντικείμενο την υγεία στο μαθητικό πληθυσμό (ΕΠΙΨΥ και ΟΚΑΝΑ, 2000) περιλήφθηκαν και οι σχέσεις μεταξύ συμμαθητών/συμμαθητριών με επικέντρωση σε περιστατικά «καζούρας». Το ποσοστό των παιδιών ηλικίας 11 και 15 ετών που δήλωσαν ότι υπήρξαν θύματα ή συμμετείχαν σε περιστατικά «καζούρας» εναντίον μικρότερου ή πιο αδύναμου παιδιού, κατά τις ερευνήτριες, ήταν μικρότερο σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης και εντοπίστηκε κυρίως στα αγόρια (ό.π., σ. 60 κ.ε.). Εξάλλου, σύμφωνα με την έρευνα «Σχολείο και σχολικό περιβάλλον», που πραγματοποίησε το 2006 το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΙΨΥ), σε μαθητές εφηβικής ηλικίας στη χώρα μας, στο πλαίσιο της Πανευρωπαϊκής έρευνας Health Behaviour in School-aged Children, υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, όταν αναφερόμαστε σε περιστατικά εκφοβισμού μεταξύ μαθητών/-τριών, τα ποσοστά στην Ελλάδα είναι ακόμη χαμηλά σε σύγκριση με άλλες χώρες. Αντίθετα, είναι πιο υψηλά τα ποσοστά που αναφέρονται σε περιστατικά διαπληκτισμών με χρήση βίας.

Μια άλλη έρευνα, που πραγματοποίησαν η Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (ΕΨΥΠΕ) και η Παιδαγωγική Σχολή του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σε δημοτικά σχολεία της Αθήνας και σε γυμνάσια της Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια του διακρατικού Ευρωπαϊκού Προγράμματος DAPHNE 2005-2006 «Διερεύνηση αναγκών και ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού-θυματοποίησης μαθητών/-τριών (bullying) στα σχολεία» έδειξε ότι σε αυτά τα σχολεία τα βίαια περιστατικά εμφανίζουν αύξηση. Συγκεκριμένα, κατά την έρευνα, το 22.5% των μαθητών/-τριών έχουν υποστεί κάποια μορφή λεκτικού, σωματικού ή άλλου τύπου αποκλεισμό από την ομάδα. Το αισιόδοξο στοιχείο αυτής της έρευνας είναι ότι, όταν εφαρμόστηκαν ειδικά προγράμματα ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης στους μαθητές/-τριες, τους/τις εκπαιδευτικούς και τους γονείς, υπήρξαν σημαντικά αποτελέσματα, καθώς αυξήθηκε το ποσοστό των μαθητών/-τριών που κατέφευγαν στους/τις εκπαιδευτικούς όταν έπεφταν θύματα εκφοβισμού, ενώ βελτιώθηκε η ικανότητα του σχολείου να αντιμετωπίζει τέτοια περιστατικά. Ένα από τα συμπεράσματα της έρευνας αναφερόταν στην ανάγκη συνεχούς ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση του προβλήματος της βίας στα σχολεία.

Σύμφωνα με τα δεδομένα μιας άλλης έρευνας, με αντικείμενο την κοινωνική παραγωγή και αναπαραγωγή της βίας στο σχολικό χώρο, που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Πολιτικής Κοινωνιολογίας του ΕΚΚΕ (Δασκαλάκη *et al.*, 2008· ΕΚΚΕ, 2002), προέκυψε ότι η βία στα σχολεία δεν είναι τόσο έντονη όσο εμφανίζεται σε χώρες όπως οι ΗΠΑ, δεν παύει όμως να είναι ένα ανησυχητικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα «εν εξελίξει» με αρνητική πρόγνωση για το μέλλον. Κατά τους ερευνητές/-τριες του ΕΚΚΕ, το πρόβλημα φαίνεται να εντοπίζεται κυρίως στην άνιση κατανομή προνομίων και αγαθών από το ίδιο το σχολικό σύστημα και τον περιβάλλοντα το

σχολείο χώρο, όπως άλλωστε συμβαίνει και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Οι κοινωνικές ανισότητες και αντιθέσεις μεταφέρονται και στο χώρο του σχολείου και συμβάλλουν στη δημιουργία φαινομένων βίας και συγκρούσεων, ενώ ταυτόχρονα και το ίδιο το σχολείο «παράγει» βία, που δεν προέρχεται μόνο από την εσωτερική λειτουργία του σχολείου αλλά και από το ρόλο του ως κρατικού μηχανισμού. Αξιοσημείωτο είναι, τέλος, το εύρημα της έρευνας αυτής ότι συμπεριφορές του τύπου «δράση συμμοριών» από τους μαθητές και μαθήτριες βρίσκονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, ενώ πιο συχνά είναι τα περιστατικά επιθέσεων και ξυλοδαρμών μεταξύ μαθητών/-τριών, και μάλιστα με μεγαλύτερη συχνότητα στο Γυμνάσιο σε σύγκριση με το Λύκειο.

Οι παραπάνω έρευνες, όπως και άλλες παρόμοιες, έχουν συμπεριλάβει πολλές παραμέτρους σχετικές με τη βία που ασκείται σε χώρους του σχολείου ή/και τον κοινωνικό του περίγυρο. Δεν έχουν ασχοληθεί, όμως, παρά ελάχιστα με τις ομαδικές εκφάνσεις βίας, στοιχείο που αποτέλεσε βασικό σημείο εστίασης της παρούσας έρευνας.

Το προφίλ της έρευνας

Η έρευνά μας πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Επιτροπής Μελέτης των Ομάδων Σχολικής Βίας (Bullying at School), η οποία συστάθηκε από την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Ως αντικείμενό της τέθηκε η διερεύνηση και η καταγραφή της γνώμης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την ύπαρξη και δράση ομάδων κακοποίησης μαθητών/-τριών στα σχολεία.² Επιδίωξη της Επιτροπής ήταν μέσω της έρευνας περισσότερο να αναδειχτούν ποιοτικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με την εμφάνιση περιστατικών ομαδικής βίας σε χώρους του σχολείου ή τον κοινωνικό του περίγυρο, παρά να καταγραφεί η στατιστική συχνότητα της εμφάνισης αντίστοιχων φαινομένων, πράγμα που θα απαιτούσε πολύ προσεκτική τήρηση της δεοντολογίας κατά τη διαδικασία της δειγματοληψίας.

Η έρευνα έγινε κατά την διάρκεια των σχολικών ετών 2006-07 και 2007-08. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 38 ερωτήσεις (17 ανοικτού τύπου και 21 κλειστού) εστάλη σε σχολεία και σε τοπικές ενώσεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με σκοπό να διαβιβαστεί σε όλα τα σχολεία της περιοχής αρμοδιότητάς τους και να απαντηθεί από έναν εκπαιδευτικό σε κάθε σχολική μονάδα με γνώση του σχετικού ζητήματος.³

Ο χαρακτήρας της έρευνας ήταν ανιχνευτικός και επιδίωξή μας ήταν να μας δώσει μια πρώτη, γενική εικόνα σχετικά με την έκταση και κάποια βασικά ποιοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου της ύπαρξης ομάδων κακοποίησης μαθητών και μαθητριών στα σχολεία. Τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών των σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που έλαβαν μέρος στην έρευνά μας –και τους οποίους/τις οποίες ευχαριστούμε θερμά– επεξεργάστηκε στη συνέχεια ομάδα

---

² Για λόγους ανεξάρτητους από τη θέληση των μελών της Επιτροπής, η έρευνα τελικά περιορίστηκε στο επίπεδο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

³ Στο πλαίσιο της λειτουργίας της Επιτροπής Μελέτης των Ομάδων Σχολικής Βίας συντάχθηκε αρχικό ερωτηματολόγιο, το οποίο συμπληρώθηκε στη συνέχεια με βάση τις παρατηρήσεις των μελών της ομάδας. Το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο Παράρτημα της παρούσας εργασίας.

εργασίας του Κέντρου Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕΜΕΤΕ) της ΟΛΜΕ, η οποία λειτούργησε στο πλαίσιο της Επιτροπής, για να συντάξει την παρούσα εργασία.

Είναι προφανές ότι, για να διαμορφωθεί μια πλήρης εικόνα του φαινομένου των ομάδων βίας και γενικότερα της βίας κάθε μορφής στο σχολικό χώρο, δεν αρκεί μόνη η άποψη των εκπαιδευτικών. Απαιτείται, παράλληλα, να διερευνηθούν οι απόψεις και των άλλων μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας, ώστε να κατανοηθούν πληρέστερα πλευρές των προβλημάτων που είναι φυσικό να απουσιάζουν όταν διερευνάται η γνώμη μόνον ενός παράγοντα, έστω και σημαντικού, όπως είναι οι εκπαιδευτικοί. Θεωρήσαμε, ωστόσο, ότι για μια πρώτη προσέγγιση και καταγραφή του προς διερεύνηση φαινομένου η γνώμη των εκπαιδευτικών θα ήταν απαραίτητη.

Σύντομη παρουσίαση και σχολιασμός των απαντήσεων

Εκτίθεται στη συνέχεια σύντομη παρουσίαση καθώς και ενδεικτικά σημεία των απαντήσεων που λάβαμε στις πιο σημαντικές από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Ερώτηση 1

Εξιστορήστε μας, εφόσον έχει υποπέσει στην αντίληψή σας, ένα σοβαρό περιστατικό που έγινε το τρέχον σχολικό έτος και το οποίο θα θεωρούσατε ότι έγινε από κοινού από δυο-τρεις μαθητές ή μαθήτριες σε βάρος άλλου παιδιού του σχολείου. (Σημειώστε, λ.χ.: Τι ακριβώς συνέβη; Για ποιο λόγο; Πώς αντέδρασε το σχολείο; Πώς αντέδρασαν οι γονείς του θύματος; Πώς αντέδρασαν οι γονείς των δραστών ; Ήταν όλοι οι εμπλεκόμενοι μαθητές ή μαθήτριες; Ήταν και παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής; Ποιας εθνικότητας;

Με την ερώτηση αυτή ζητήθηκε από τους/τις ερωτώμενους εκπαιδευτικούς να εξιστορήσουν κάποιο σοβαρό περιστατικό ομαδικής βίαιης συμπεριφοράς που τυχόν είχε υποπέσει στην αντίληψή τους κατά το σχολικό έτος διεξαγωγής της έρευνας.

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων/ερωτηθεισών στη συγκεκριμένη ερώτηση απάντησαν ότι δεν συνέβη κανένα περιστατικό κατά το τρέχον εκπαιδευτικό έτος. Από όσες/όσους απάντησαν θετικά στην παραπάνω ερώτηση αναφέρθηκαν περιστατικά άσκησης σωματικής και λεκτικής βίας καθώς επίσης και βανδαλισμών. Επίσης, επισημάνθηκαν συμπεριφορές διάκρισης με βάση τη διαφορετική εθνική/εθνοτική καταγωγή ή κάποιο άλλο διακριτό κοινωνικό χαρακτηριστικό του θύματος. Οι ερωτώμενοι/-ες απέδωσαν τις επιθετικές συμπεριφορές που εκδηλώθηκαν από μαθητές/-τριες στο πλαίσιο του σχολείου σε παράγοντες όπως η αδυναμία του σχολείου να ανταποκριθεί στις ανάγκες των μαθητών/-τριών, η έλλειψη οράματος που να διαπνέει το σχολείο, ενώ τόνισαν την ανάγκη το σχολείο να επικεντρωθεί περισσότερο στην εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων, ώστε οι μαθητές/-τριες να μπορούν να ανταποκριθούν στο ολοένα μεταβαλλόμενο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον. Χαρακτηριστικά αναφέρουν στις απαντήσεις τους :

«Ένας μαθητής ράγισε το χέρι ενός άλλου μαθητή στην διάρκεια ενός παιχνιδιού (ποδόσφαιρο). Άρπαξε βίαια την μπάλα και του πάτησε το χέρι Το σχολείο ενημέρωσε τους γονείς και των δύο μαθητών. Οι γονείς του θύματος ήταν

εκνευρισμένοι, του δράστη στενοχωρημένοι με το συμβάν, αλλά δικαιολόγησαν τον γιο τους. Δεν ενεπλάκησαν άλλοι μαθητές»,

«Στο σχολείο μας ευτυχώς, δεν έχει παρουσιαστεί περιστατικό. Παρατηρείται όμως επιθετική συμπεριφορά, ιδιαίτερα ανάμεσα στα αγόρια, στα άψυχα αντικείμενα, θρανία, καρέκλες, πόρτες παράθυρα. Δείχνουν περιέργη βίαιη εκτόνωση καταστρέφοντας...».

«Κάποιο αλβανόπουλο, αγόρι, πείραξε ενός Έλληνα το κορίτσι. Ο Έλληνας θίχτηκε, έγραψε συνθήματα κατά των Αλβανών στον τοίχο του σχολείου. Ο Αλβανός είπε πως θα καλέσει και άλλους για να του δείξουν, έξω από το σχολείο. Την επόμενη ήρθε ο πατέρας του Έλληνα διαμαρτυρόμενος ότι οι Αλβανοί έστησαν καρτέρι στο παιδί του. Το συμβάν έληξε με την παρέμβαση καθηγητών και διευθυντή». «Καθημερινά παρατηρούνται περιστατικά συμπλοκής μεταξύ μαθητών-αγοριών με αποτέλεσμα τραυματισμούς. Επίσης βανδαλισμοί σε θρανία, πόρτες, καρέκλες».

«Έγινε άγρια συμπλοκή (ξύλο) ανάμεσα σε μαθητές Έλληνες επειδή ο ένας έθιξε την κοπέλα του άλλου. Οι γονείς δεν ήξεραν τι να πουν. Αντέδρασε ο σύλλογος δίνοντας 3 ημέρες αποβολή στον καθένα».

«Μαθητές του σχολείου διαπληκτίστηκαν με μαθητές του διπλανού σχολείου. Αντάλλαξαν ύβρεις και έδωσαν ραντεβού έξω από το σχολείο, όπου ομάδες μαθητών από το κάθε σχολείο με βία προσπάθησαν να λύσουν τις διαφορές τους. Ενημερώθηκαν οι διευθυντές και πρόλαβαν πριν γίνει κακό».

«Μικρά παιδιά φέρονται επιθετικά χωρίς λόγο. Με το παραμικρό χτυπούν τους φίλους τους σκληρά και επικίνδυνα».

«Κατά το διάλειμμα τρεις μαθητές (2 αγόρια και 1 κορίτσι) έσπρωξαν επίτηδες ένα μαθητή ο οποίος πέφτει συχνά θύμα λεκτικής βίας. Τον ακινητοποίησαν, του πέταξαν τα γυαλιά και το κορίτσι-αρχηγός τα πάτησε. Ο πατέρας του θύματος ήρθε στο σχολείο να φέρει άλλο ένα ζευγάρι γυαλιά. Δεν παραπονέθηκε, αφού έχει συνηθίσει να συμβαίνουν τέτοια στο παιδί».

Επίσης επισημάνθηκαν περιστατικά άσκησης ψυχολογικής βίας. Η βιντεοσκόπηση σοβαρού περιστατικού με κινητό (cyber-bullying) αναφέρθηκε μια φορά.

Τέλος, αφήνεται να εννοηθεί, ότι συμβαίνουν πολλά περιστατικά, τα οποία όμως δεν κρίνονται τόσο σοβαρά και αξιοσημείωτα, ώστε να αναφερθούν.

«Δυο μαθήτριες χτυπούσαν η μια την άλλη στο προαύλιο. Στο τέλος της συμπλοκής έμεινε μια τούφα μαλλιών στο χέρι της μιας και ένα αποτύπωμα παλάμης στο μάγουλο της άλλης».

«Για πρώτη φορά στο σχολείο μας συμμαθητές και συμμαθήτριες (5-6) συμπεριφέρθηκαν κοροϊδευτικά-υποτιμητικά σε συμμαθήτριά τους (την αποκάλεσαν «γύφτισσα» για το μελαψό της χρώμα και -ίσως- για την αλβανική της καταγωγή). Το κατήγγειλε η ίδια, χειριστήκαμε το θέμα διακριτικά και σε επόμενο χρόνο με συζήτηση στο τμήμα της γενικά για τη δημοκρατία και το ρατσισμό, χωρίς να το προσωποποιήσουμε ούτε να το μεγεθύνουμε και να το προεκτείνουμε σε γονείς –για την αποφυγή της αναπαραγωγής του-, το «προσπεράσαμε» με απλές νουθεσίες και συμβουλές, χωρίς ποινές-αποβολές. Αναμέναμε την εξέλιξη των πραγμάτων. Κρίνουμε, ότι ήταν μια στιγμιαία αρνητική εφηβική συμπεριφορά, που όμως δεν είχε 'βάθος'»,

«Ένας μαθητής στο διάλειμμα, πριν προλάβει ο εφημερεύων καθηγητής να μεταβεί στον χώρο της εφημερίας του, εμπόδιζε μια συμμαθήτριά του να βγει από την τάξη (στεκόταν μπροστά στην πόρτα εμποδίζοντας την με το σώμα του). Η «εγκλωβισμένη» μαθήτριά δεν άντεξε την πίεση και έβαλε τα κλάματα. Στη συνέχεια, ο μαθητής της «επέτρεψε» να βγει από την αίθουσα Πολλές φορές στο παρελθόν ο συγκεκριμένος μαθητής πείραζε τη συμμαθήτριά του με σεξουαλικά υπονοούμενα με αποτέλεσμα αυτή να ξεσπάει σε κλάματα και να βρίσκεται σε παρατεταμένη –αν όχι μόνιμη– κατάσταση άγχους. Κατά τη διάρκεια του περιστατικού, που διήρκησε λίγες στιγμές, βρίσκονταν στην αίθουσα άλλοι δύο συμμαθητές τους. Ο ένας κάποια στιγμή δραστηριοποιήθηκε για να βοηθήσει τη συμμαθήτριά του, αλλά ο άλλος βιντεοσκοπούσε το γεγονός με το κινητό τηλέφωνό του χωρίς να παρεμβαίνει. Να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη αίθουσα είναι πολύ μικρή, ενώ αντίστοιχο είναι και το μαθητικό δυναμικό του τμήματος. Όλοι οι εμπλεκόμενοι είναι Έλληνες. Η μαθήτριά είναι χαμηλών τόνων, ήρεμη και επιδιώκει παρέες με άλλα παιδιά του σχολείου. Στη συνέχεια, έγινε σύλλογος καθηγητών, είπαν τα τρία παιδιά την άποψή τους (ο θύτης, το θύμα και αυτός που βιντεοσκοπούσε). Ο θύτης στη διάρκεια της συζήτησης στο σύλλογο των καθηγητών έδινε την εντύπωση πως δεν αντιλαμβανόταν τη σημασία της πράξης του και το πώς αισθανόταν η συμμαθήτριά του. Ο άλλος μαθητής είπε πως δεν εμπόδιζε τον φίλο του για να μην χαλάσει η φιλία τους και πως βιντεοσκοπούσε το γεγονός για να δείξει αργότερα στον θύτη το λάθος που έκανε. Ο σύλλογος των καθηγητών επέβαλε ποινή στους δύο μαθητές και κάλεσε τους γονείς τους στο σχολείο για να τους ενημερώσει. Ο πατέρας του φίλου του θύτη εμφανίστηκε στο σχολείο, η μητέρα του θύτη δεν έχει εμφανιστεί ακόμα. Να σημειωθεί πως τέτοιο ή αντίστοιχο περιστατικό δεν έχει συμβεί τα τελευταία δύο χρόνια στον σχολικό χώρο».

«Διαπληκτίστηκαν δύο ομάδες μαθητών από διαφορετικά σχολεία (ένα Γενικό και ένα Τεχνικό-Επαγγελματικό Λύκειο). Η ομάδα του ΤΕΕ αποτελούνταν από μαθητές που ήταν ρωσοπρόσφυγες. Το περιστατικό ήταν μικρό, το σχολείο δεν τιμώρησε τους μαθητές. Οι γονείς δεν επικοινωνήσαν με το σχολείο. Άγνωστη η αιτία του τσακωμού».

«Τα μικρά παιδιά συχνά φέρονται επιθετικά χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Με το παραμικρό χτυπούν τους φίλους τους ιδιαίτερα σκληρά και επικίνδυνα».

«Μαθητές με κάποια διαφορετικότητα, νοητική ανεπάρκεια, χαμηλού οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου, γίνονται αντικείμενο χλευασμού, δηλαδή λεκτικώς, επιθετικότητας. Συμμετέχουν Έλληνες. Όταν τα περιστατικά γίνονται αντιληπτά, γίνονται συστάσεις στους δράστες και τους γονείς τους από τη Διεύθυνση και το Σύλλογο των διδασκόντων καθηγητών. Συνήθως δεν συνεχίζονται, τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό, καθώς στη συνέχεια υπάρχει εποπτεία και συνεχής έλεγχος».

«Πέφτουν συχνά στην αντίληψή μας ρατσιστικές συμπεριφορές, ευτυχώς μικρού βεληνεκούς. Π.χ. αποφεύγονται τα παιδιά μεταναστών, τα οποία κάνουν παρέα μόνο μεταξύ τους. Απομονώνονται ειδικά τα αλβανικής καταγωγής. Το σχολείο αντιμετωπίζει όλα τα παιδιά ως ίσα και κάποιοι συνάδελφοι προσπαθούν να βοηθήσουν τα παιδιά. Άλλοι πυροδοτούν τις διαφορές. Σε ένα περιστατικό στο οποίο κάποιο Ελληνόπουλο έπεσε «κατά λάθος» σ' ένα μικρόσωμο Αλβανόπουλο που οδηγήθηκε τελικά στο νοσοκομείο το σχολείο κράτησε σωστή στάση, κάλεσε τους γονείς, τιμώρησε τα παιδιά, αλλά οι γονείς δεν το θεώρησαν σημαντικό».

«Μέσα στο σχολικό λεωφορείο ένας μαθητής ενοχλούσε με τη μουσική του. Μια μαθήτρια του ζήτησε να ελαττώσει την ένταση. Ο μαθητής το έκανε, αλλά έβρισε τη Ρωσία, που είναι η πατρίδα της μαθήτριας. Η μαθήτρια τότε σηκώθηκε και χαστούκισε το μαθητή, ο οποίος της το ανταπέδωσε. Όταν κατέβηκαν στην αυλή του σχολείου, έξι μαθητές άρχισαν να χτυπούν τον μαθητή, με αποτέλεσμα ο μαθητής να νοσηλευθεί άμεσα στο νοσοκομείο, με τραύματα στο μάτι και στο φρύδι. Η μαθήτρια και ο μαθητής τιμωρήθηκαν με μια μέρα αποβολή, ενώ οι άλλοι έξι τιμωρήθηκαν με 4ήμερη αποβολή και υποχρεώθηκαν να ζητήσουν συγνώμη από όλο το σχολείο. Επίσης ζήτησαν συγνώμη και από το θύμα. Ο μαθητής-θύμα ήταν από το Αφγανιστάν. Όλοι οι άλλοι από τη Ρωσία-Γεωργία».

«Δυο μαθητές και μια μαθήτρια επεδείκνυαν επιθετικότητα λεκτική και με χειρονομίες εις βάρος συμμαθήτριάς τους (αλβανικής καταγωγής) που είχε απορριφθεί λόγω απουσιών (διέκοψε στην αρχή της σχολικής χρονιάς, με το αιτιολογικό ότι πρόκειται να παντρευτεί, παρά τις επανειλημμένες παρεμβάσεις μας να μη διακόψει τη φοίτησή της - μετά από ένα τρίμηνο επανήλθε και παρά το γεγονός ότι γνώριζε την υπέρβασή του ορίου απουσιών κατά πολύ, παρακολουθεί με ζήλο τα μαθήματα της). Η μαθήτρια ιδιαίτερα ευαίσθητη και χαρισματική πνευματικά, με λίγη ευγένεια. Το περιστατικό αναφέρθηκε στην Διεύθυνση και αντιμετωπίστηκε με λεπτότητα και αποτελεσματικότητα»,

«Μια μέρα ένας μαθητής (ουκρανικής καταγωγής) μπαίνοντας λίγο αργά στην τάξη πήγε να κάτσει στο μοναδικό ελεύθερο καρεκλάκι που υπήρχε στην τάξη. Όμως ένας συμμαθητής (αλβανικής καταγωγής) είχε τα πόδια του πάνω στο καρεκλάκι και δεν το έδινε λέγοντας ότι περιμένει κάποιον φίλο του. Ο πρώτος όμως επέμενε και του είπε ότι αν έρθει (που τελικά δεν ήρθε) θα βρει από αλλού, που ως συνήθως γίνεται. Τότε ο Αλβανός μαθητής του είπε: Θα σου δείξω έξω από το σχολείο. Πράγματι, ενώ το περιστατικό έγινε την 1^η ώρα, ο Αλβανός μαθητής τον περίμενε έξω από το σχολείο με την παρέα του και βγαίνοντας ο Ουκρανός μαθητής άρχισε να τον χτυπά δυνατά στο κεφάλι με τη μικρή βοήθεια της παρέας του. Η παρέα του μάλλον ήταν εξωσχολική. Το είδαν όμως και οι συμμαθητές του και δεν ανέφεραν τίποτα. Ο Ουκρανός μαθητής μόλις είχε έρθει στο σχολείο στην Α' τάξη. Το συμβάν μάς το ανέφερε η μητέρα του Ουκρανού μαθητή, η οποία ζήτησε να δει ποιος το έκανε, να δει τη μητέρα του και φυσικά να τιμωρηθεί. Το σχολείο καλώντας και το 15μελές τιμώρησε τον μαθητή με αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος. Η μητέρα του θύματος ένωσε μια μικρή δικαίωση αλλά δυστυχώς ο γιος της ζήτησε να αλλάξει σχολείο. Η μητέρα του δράστη (μια γυναίκα με σκληρά χαρακτηριστικά) επέμενε δεν πρέπει να τιμωρηθεί. «Παιδιά είναι, συμβαίνουν αυτά», έλεγε και ξανάλεγε.»

«Συμπλοκή δύο μαθητριών της Γ' μέχρι άγριου ξυλοδαρμού. Είχαν κόντρα από την Α' τάξη του Γυμνασίου. Στο ξυλοδαρμό και οι δυο ήταν θύματα και θύτες. Οι γονείς της μιας μαθήτριας ήρθαν, παραπονέθηκαν, συμβούλεψαν το παιδί τους, θεώρησαν άδικη την 3ήμερη αποβολή. Οι γονείς της άλλης δεν παρουσιάστηκαν. Η μαθήτρια αυτή επιθυμεί να αλλάξει σχολείο. Και οι δύο Ελληνίδες. Οι καθηγητές συμβούλεψαν τα παιδιά και τους άλλους συμμαθητές για την ευθύνη τους». «Διαμάχη μαθητών ελληνικής και αλβανικής καταγωγής. Ήταν κυρίως λεκτική και αφορούσε ποιο κράτος είναι καλύτερο. Τιμωρήθηκαν με αποβολή όλοι οι μαθητές ανεξαρτήτως. Κάλεσαν γονείς, οι οποίοι ενημερώθηκαν».

«Μια ομάδα παιδιών, τα σκληρά του σχολείου, χτυπούσαν και τρομοκρατούσαν αδύναμους, κλειστούς, μη κοινωνικούς, μη ανοιχτούς μαθητές. Βρέθηκε η ομάδα και δόθηκαν αποβολές. Οι γονείς των «αδύναμων» ήρθαν να διαμαρτυρηθούν στον Διευθυντή και οι γονείς των «σκληρών» έδειραν τα παιδιά τους μπροστά στους καθηγητές (χαστούκι) για το απαράδεκτο της συμπεριφοράς τους».

«Ομάδα παιδιών χτύπησε συμμαθητές τους. Γονέας κάλεσε την αστυνομία, ο διευθυντής του σχολείου ενημερώθηκε, έγινε συνεδρίαση διδασκόντων και επιβλήθηκαν ποινές».

«Διαπληκτίστηκαν μαθητές του σχολείου μας με μαθητές του διπλανού σχολείου, των οποίων οι χώροι χωρίζονται με κάγκελα, αντάλλαξαν βρισιές και μετά έδωσαν ραντεβού έξω από το σχολείο που πήγαν ομάδες μαθητών από κάθε σχολείο να λύσουν τις διαφορές τους με βίαιο τρόπο. Ενημερώθηκαν οι Διευθυντές των σχολείων και πρόλαβαν το κακό».

Ερώτηση 2

Έχουν επισημανθεί σε αυτό το σχολείο περιπτώσεις επιθετικότητας παιδιών προς αδύνατους, «δυσπροσάρμοστους», καινούριους, διαφορετικούς, αλλοδαπούς - επιθετικότητα λεκτική, σωματική, σεξουαλική, καταστροφή περιουσίας; (αναφερθείτε στο τρέχον σχολικό έτος).

Με την Ερώτηση 2 ζητήθηκε να επισημανθούν περιπτώσεις επιθετικής συμπεριφοράς προς αδύνατους, «δυσπροσάρμοστους», νεοφερμένους, «διαφορετικούς», μεταναστευτικής καταγωγής κ.τ.ό. μαθητές και μαθήτριες. Σε ό,τι αφορά τις περιπτώσεις επιθετικότητας, η μεγάλη πλειονότητα των ερωτημένων (61,9%) απάντησαν ότι είναι αυτές λίγες. Ένα μεγάλο ποσοστό (25,9%) αναφέρουν ότι δεν έχει σημειωθεί καμία περίπτωση στο σχολείο τους (25,9%), ενώ μόνο 9 αναφέρουν ότι έχουν σημειωθεί πολλές περιπτώσεις (βλ. Πίνακα Ερώτησης 2).

Πίνακας Ερώτησης 2. Συχνότητα εμφάνισης περιπτώσεων επιθετικότητας

Περιπτώσεις	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Πολλές	9	4,6
Λίγες	122	61,9
Καμία	51	25,9
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	8	4,1
Ελλιπή δεδομένα	7	3,6
Σύνολο	197	100

Στη συμπληρωματική ερώτηση (2.1) που δόθηκε, αν τα περιστατικά επιθετικότητας εκδηλώνονται από Έλληνες ή μεταναστευτικής καταγωγής ή και τις δύο κατηγορίες, οι απαντήσεις δείχνουν ότι στις μισές περίπου περιπτώσεις συμμετείχαν και γηγενείς και αλλοδαπής καταγωγής μαθητές/-τριες, σε κάπως λιγότερες περιπτώσεις μόνο γηγενείς, ενώ ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις συμμετοχής μόνο μεταναστευτικής καταγωγής μαθητών/-τριών.

Ερώτηση 3

Συμβαίνουν ή όχι συχνά έντονοι διαπληκτισμοί, τσακωμοί στο σχολείο σας μεταξύ των παιδιών;

Αντικείμενο αυτής της ερώτησης ήταν να εκφράσουν οι ερωτώμενοι/-ες την άποψή τους σχετικά με το αν και πόσο συχνά παρατηρούνται έντονοι διαπληκτισμοί στο σχολείο μεταξύ των παιδιών. Σχεδόν δύο στους τρεις ερωτηθέντες απάντησαν αρνητικά, ενώ περίπου ένας στους τέσσερις απάντησε θετικά στην ερώτηση (βλ. Πίνακα Ερώτησης 3).

Πίνακας Ερώτησης 3. Συμβαίνουν διαπληκτισμοί συχνά ή όχι;

Ύπαρξη διαπληκτισμών	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	53	26,9%
Όχι	133	67,5%
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	4	2,0%
Ελλιπή δεδομένα	7	3,6%
Σύνολο	197	100,0

Στη συμπληρωματική ερώτηση που τέθηκε (Ερώτηση 3.1), να περιγράψουν οι ερωτηθέντες/-είσες τι ακριβώς συμβαίνει στα σχετικά περιστατικά, οι απαντήσεις έδειξαν ότι πρόκειται για ποικίλες μορφές άσκησης βίας, που αφορούν τόσο λεκτικές αντιπαραθέσεις (από πειράγματα χωρίς κακή πρόθεση μέχρι έντονες λεκτικές επιθέσεις) όσο και άσκηση σωματικής βίας (ξυλοδαρμούς), ήπιας ή περισσότερο σοβαρής.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Ήπιοι διαπληκτισμοί, που λαμβάνουν χώρα για μικρό χρονικό διάστημα». «Τσακωμοί για κοπέλες ή για συμμετοχή σε κάποια εκδρομή». «Αλληλοχτυπιούνται δυνατά και επικίνδυνα». «Ξύλο, μπουνιές, κλωτσιές, βρισιές άσχημες». «Ξύλο και προσβολές». «Μαλώνουν για ασήμαντη αφορμή, η λογομαχία είναι έντονη, μα έχει εκτονωθεί την επόμενη». «Έρχονται στα χέρια για το ποδόσφαιρο που παίζουν». «Κυρίως βρίζονται και τσακώνονται με σωματική βία». «Συχνές αντιδικίες, λεκτική-σωματική βία, απειλές και εκβιασμοί». «Φυσική και λεκτική βία». «Μιλούν άσχημα ο ένας στον άλλον, κάνουν χειρονομίες και χτυπιούνται».

Σε άλλη συμπληρωματική ερώτηση (Ερώτηση 3.2), που καλεί τους/τις ερωτωμένους/-ες να αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους, κατά τη γνώμη τους, διαπληκτίζονται συχνά τα παιδιά, συχνά αναφέρεται από τους/τις εκπαιδευτικούς ότι αυτό συνήθως συμβαίνει για ασήμαντους λόγους (ανωριμότητα, αυθορμητισμός, υπερευαισθησία, εφηβική έξαρση, επίδειξη, προσέλευση της προσοχής του άλλου κ.λπ.). Ως πιο συχνό λόγο διαπληκτισμού αναφέρονται οι διαφορές στα παιχνίδια και τις αθλητικές δραστηριότητες, η αίσθηση ότι έχουν αδικηθεί ή ότι κάποιος έχει κοροϊδέψει ή προσβάλλει κάποιον συμμαθητή/συμμαθήτριά τους. Ακολουθούν η επίδειξη δύναμης, η διάθεση επιβολής, τα ζητήματα των σχέσεων ανάμεσα στα δυο φύλα, η λεκτική βία, προσβολές, οι παρεξηγήσεις, η μη αποδοχή του διαφορετικού, η εξωτερική

εμφάνιση, η διαφορετική εθνική/εθνοτική καταγωγή, προσωπικά και οικογενειακά προβλήματα, η διάθεση ανταγωνισμού, η κόπωση από την πολύωρη παραμονή στο σχολείο, η πλήξη και η αναζήτηση εκτόνωσης. Άλλες περιπτώσεις, που αναφέρθηκαν σχετικά σπανιότερα, ήταν η πίεση που ασκούν οι ενήλικοι, οι αρχηγικές τάσεις, η έλλειψη διαλόγου, η τάση επιβεβαίωσης και αναγνώρισης από την ομάδα, η αίσθηση της αδικίας, οι επιδόσεις στα μαθήματα, περιπτώσεις όπου απειλούνται να στερηθούν προσωπικά τους αντικείμενα, η έλλειψη παιδείας από την οικογένεια, η έλλειψη σεβασμού και αναγνώρισης δικαιωμάτων στους συμμαθητές τους.

Σε μια τρίτη συμπληρωματική ερώτηση (Ερώτηση 3.3) οι εκπαιδευτικοί περιγράφουν τι συμβαίνει όταν γίνονται διαπληκτισμοί. Αυτό που πιο συχνά παρατηρείται είναι να ανταλλάσσονται βρισιές, και ακολουθούν σε συχνότητα η γελοιοποίηση και ταπείνωση των συμμαθητών/-τριών, και πιο σπάνια η σεξουαλική παρενόχληση, η ληστεία και το πετροβόλημα. Σιδερογροθιές και μαχαίρια αναφέρθηκαν μόνο από μία φορά. Τέλος, στην κατηγορία «άλλο» η πλειονότητα των ερωτηθέντων/-θειών απάντησαν ότι οι μαθητές/-τριες όταν τσακώνονται διαπληκτίζονται μεταξύ τους με τα χέρια, χτυπιούνται με τετράδια ή βιβλία, χειροδικούν (γροθιές, τράβηγμα μαλλιών, κλωτσιές, γρατζουνιές), σπρώχνονται και κρύβουν πράγματα των συμμαθητών/-τριών τους. Δύο ερωτώμενοι απάντησαν ότι οι μαθητές/-τριες ασκούν ψυχολογική βία με φωνές και απειλές. Ένας ερωτώμενος απάντησε ότι μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά ζητούν χρήματα από τα μικρότερα, για να πάψουν να τα ενοχλούν. Τέλος, αναφέρθηκαν και περιπτώσεις μικροκλοπών (από ζήλια), απομόνωσης και περιθωριοποίησης συμμαθητών/-τριών τους και σχηματισμό εξωσχολικών ομάδων (βλ. Πίνακα Ερώτησης 3.1).

Πίνακας Ερώτησης 3.1. Μορφές διαπληκτισμών

Δράσεις	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Ποσοστό επί των περιπτώσεων
Απλώς βρίζονται	155	53,1%	89,1
Γελοιοποιούν, ταπεινώνουν	83	28,4%	47,7
Κακοποιούν σεξουαλικά	3	1,0%	1,7
Χρησιμοποιούν πέτρες	2	0,7%	1,1
Βγάζουν σουγιά, κοπίδια ή μαχαίρι	1	0,3%	0,6
Έχουν σιδερογροθιές	1	0,3%	0,6
Προσπαθούν να ληστέψουν μαθητή/-τρια	3	1,0%	1,7
Άλλο	36	12,3%	20,7
Δεν απαντώ	8	2,7%	4,6
Άθροισμα	292	100	167,8

Ερώτηση 4

Λειτουργεί σύλλογος γονέων/κηδεμόνων;

Με την Ερώτηση 4 ζητήθηκε να δηλωθεί αν λειτουργεί ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, προκύπτει ότι σε ένα στα πέντε σχολεία περίπου δεν λειτουργεί. Στη πλειονότητα, βέβαια, των σχολείων (ποσοστό 72,1%) λειτουργεί και δραστηριοποιείται (Πίνακας Ερώτησης 4).

Πίνακας Ερώτησης 4. Λειτουργία Συλλόγου Γονέων-Κηδεμόνων

Λειτουργία	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	142	72,1%
Όχι	40	20,3%
Άλλο	2	1,0%
Δεν απαντώ	7	3,6%
Ελλιπή δεδομένα	6	3,0%
Σύνολο	197	100%

Ερώτηση 5

Πόσοι γονείς στο Δ.Σ. του συλλόγου γονέων/κηδεμόνων είναι αλλοδαποί;

Με την ερώτηση αυτή ζητήθηκε να διευκρινιστεί αν συμμετέχουν γονείς και κηδεμόνες μετανάστες στο Δ.Σ. του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων, εφόσον φυσικά υπάρχουν στο σχολείο παιδιά μεταναστευτικής καταγωγής. Προέκυψε η έλλειψη συμμετοχής μεταναστών στα Δ.Σ. των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων στο 45,2% των περιπτώσεων. Καταγράφηκαν μόνο 18 περιπτώσεις συμμετοχής 9,1%, ενώ υπήρξαν και σχολεία χωρίς μετανάστες (ποσοστό επί του συνόλου 7,1%) (βλ. Πίνακα Ερώτησης 5).

Πίνακας Ερώτησης 5. Συμμετοχή μεταναστών στο Δ.Σ. του Συλλόγου γονέων-κηδεμόνων

Συμμετοχή	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	18	9,1%
Όχι	89	45,2
Δεν υπάρχουν παιδιά μεταναστών στο σχολείο	14	7,1
Δεν απαντώ / δεν γνωρίζω	52	26,4
Ελλιπή δεδομένα	24	12,2
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 6

Ποιοι γονείς/κηδεμόνες έρχονται συχνότερα να συζητήσουν για την πρόοδο/διαγωγή/συμπεριφορά του παιδιού;

Στην ερώτηση 6, που αφορά το ποιοι γονείς επικοινωνούν με το σχολείο για ζητήματα που αφορούν την πρόοδο και τη συμπεριφορά του παιδιού τους, η πλειονότητα των ερωτωμένων απάντησε ότι δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ γηγενών και μεταναστών (49,7%). Ακολουθούν οι απαντήσεις που αναφέρουν ότι σε μεγαλύτερη συχνότητα έρχονται οι Έλληνες (32,4%) και αυτοί των οποίων το παιδί έχει πρόβλημα (22,2%). Στην ερώτηση αν υπάρχουν άλλοι λόγοι πέρα από όσους αναφέρονταν στην ερώτηση, από αρκετούς γονείς δόθηκε η απάντηση ότι έρχονται οι γονείς των καλών μαθητών/-τριών. Χαρακτηριστικά μεγάλο, ωστόσο, παραμένει το ποσοστό των γονιών που, όπως αναφέρθηκε, προσέρχονται στο σχολείο μόνο όταν το παιδί τους έχει πρόβλημα (Πίνακας Ερώτησης 6).

Πίνακας Ερώτησης 6. Γονείς/κηδεμόνες που επικοινωνούν με το σχολείο για την πρόοδο /συμπεριφορά του παιδιού τους

Γονείς	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Ποσοστό επί των περιπτώσεων
Οι Έλληνες	60	27,0%	32,4%
Οι μεταναστευτικής καταγωγής	11	5,0%	5,9%
Αυτοί των οποίων το παιδί έχει πρόβλημα	41	18,5%	22,2%
Αυτοί που μένουν κοντά στο σχολείο	3	0,4%	1,6%
Δεν υπάρχει διάκριση	92	41,4%	49,7%
Άλλοι	15	6,8%	8,1%
Σύνολο	222	100,0	120,0

Ερώτηση 7

Έχετε καλέσει, κατά την προηγούμενη σχολική χρονιά, γονείς/κηδεμόνες των παιδιών για να συζητήσετε σχετικά με τη διαγωγή/συμπεριφορά του παιδιού τους;

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων οι εκπαιδευτικοί απαντούν ότι καλούν τους γονείς των παιδιών για να συζητήσουν θέματα συμπεριφοράς (ποσοστό 69,6%). Υπάρχει και ένα ποσοστό 20,9%, όπως έχει καταγραφεί από τα ερωτηματολόγια, που απαντούν ότι δεν καλούν τους γονείς στο σχολείο (βλ. Πίνακα Ερώτησης 7).

Πίνακας Ερώτησης 7. Κάλεσμα γονέων

Κάλεσμα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	142	72,1
Όχι	43	21,8
Δεν απαντώ	6	3,0
Ελλιπή δεδομένα	6	3,0
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 8

Πόσοι από τους γονείς/κηδεμόνες έχουν απευθυνθεί σε εσάς, προσωπικά, για να συζητήσουν πρόβλημα του παιδιού τους το προηγούμενο σχολικό έτος;

Από τις απαντήσεις των ερωτωμένων καταδεικνύεται ότι ελάχιστοι έως λίγοι γονείς (2-3) απευθύνονται στους εκπαιδευτικούς για να συζητήσουν τα προβλήματα των παιδιών τους (60 ερωτώμενοι). Στη συνέχεια, ακολουθούν οι ερωτώμενοι που αναφέρουν ότι συμμετέχουν αρκετοί γονείς (28 απαντήσεις), οι ερωτώμενοι που αναφέρουν ότι κανένας γονέας δεν συμμετέχει (19 απαντήσεις), ενώ δύο ερωτώμενοι αναφέρουν ότι όλοι οι γονείς απευθύνονται και ένας ότι απευθύνονται πολλοί γονείς.

Οι λόγοι για τους οποίους οι γονείς απευθύνονται στους εκπαιδευτικούς αφορούν περιπτώσεις που τα παιδιά τους αντιμετωπίζουν κυρίως προβλήματα επίδοσης στα μαθήματα και προβλήματα δυσλεξίας, υγείας, γονείς μεταναστών, οικογενειακά προβλήματα, ή όταν χρειάζονται κατευθύνσεις προκειμένου να απευθυνθούν σε φορείς και υπηρεσίες.

Ερώτηση 9

Υπάρχουν παιδιά στο σχολείο σας που απευθύνονται σε εσάς για προσωπικά τους προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο χώρο του σχολείου;

Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό παιδιών, όπως καταγράφεται από τις απαντήσεις, δεν ζητούν βοήθεια από τον/την εκπαιδευτικό για προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο χώρο του σχολείου. Αυτό επιμερίζεται ως εξής: 61,9% των εκπαιδευτικών αναφέρουν ότι λίγα παιδιά ζητούν βοήθεια και 12,7% αναφέρουν ότι κανένα παιδί δεν τους έχει ζητήσει βοήθεια. Βέβαια, υπάρχει πάντα το ποσοστό των παιδιών που καταφεύγουν στους καθηγητές/-τριες για βοήθεια, αλλά είναι αρκετά πιο μικρό (22,8%) (βλ. Πίνακα Ερώτησης 9).

Πίνακας Ερώτησης 9. Αριθμός παιδιών που ζητούν βοήθεια από τον εκπαιδευτικό

Αριθμός	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Πολλά	45	22,8%
Λίγα	122	61,9%
Κανένα	25	12,7%
Ελλιπή δεδομένα	5	2,5%
Σύνολο	197	100%

Ερώτηση 13

«Ομαδοποιούνται», χωρίζονται ή όχι σε ομάδες τα παιδιά στην τάξη ή στο διάλειμμα, στο σχολείο;

Στην ερώτηση που αφορά την ομαδοποίηση των μαθητών/-τριών στο σχολείο παρατηρούμε ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (81,2%) απάντησαν θετικά. «Όχι» απάντησε το 15,2% (βλ. Πίνακα Ερώτησης 13).

Πίνακας ερώτησης 13. Ομαδοποίηση ή χωρισμός μαθητών/-τριών στο σχολείο

Ομαδοποίηση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	160	81,2%
Όχι	30	15,2%
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	3	1,3%
Ελλιπή δεδομένα	4	2,0%
Σύνολο	197	100%

Ερώτηση 13.1

Αν ΝΑΙ, κατά τη γνώμη σας για πιο λόγο ή για ποιους λόγους «ομαδοποιούνται» τα παιδιά;

Είναι μικρό το ποσοστό της αρνητικής ομαδοποίησης των παιδιών. Συγκεκριμένα, αναφέρονται μόνο δύο περιπτώσεις κλοπής από μαθητές/-τριες και 16 περιπτώσεις μαθητών/-τριών που βασανίζουν και ξευτελίζουν συμμαθητές τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών ομαδοποιούνται για να παίζουν ποδόσφαιρο και άλλα παιχνίδια (44,1%) ή για να μελετούν μαζί (14,7%), Υπάρχει και ένα ποσοστό 21,9% περιπτώσεων όπου ομαδοποιούνται «για να κάνουν σκανταλιές».

Στην κατηγορία «άλλο» οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί (41) απάντησαν ότι οι ομαδοποιήσεις των μαθητών/-τριών σχηματίζονται για να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις, επειδή ταιριάζουν περισσότερο με βάση τα κοινά τους ενδιαφέροντα, για να παίξουν χωρίς να έχουν απαραίτητα αρνητικό χαρακτήρα. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι ομαδοποιούνται για να αντλήσουν ικανοποίηση από την ομάδα (3), λόγω γνωριμίας από προηγούμενες τάξεις, για να ασχολούνται με τραγούδια στο κινητό, να καπνίζουν ή να ασχολούνται με μηχανές και αυτοκίνητα έξω από το σχολείο, για να μιλούν για προσωπικά τους θέματα, για να κάνουν ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες, για να παίζουν στα διαλείμματα, επειδή προέρχονται από τον ίδιο κοινωνικό χώρο, λόγω εθνικότητας ή λόγω σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα δύο φύλα (για συναισθηματικούς λόγους) (βλ. Πίνακα Ερώτησης 13.1).

Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Τα παιδιά ομαδοποιούνται γιατί ήδη έχουν αναπτύξει φιλικές σχέσεις μεταξύ τους. Οι ομαδοποιήσεις δεν έχουν αρνητικό χαρακτήρα»: «Ομάδες ή παρέες σχηματίζουν με βάση κοινά ενδιαφέροντα, ταίριασμα χαρακτήρων, τμήματα ειδικοτήτων σχετικών ή ίδιων μεταξύ τους, για να πειράξουν και να αστερευτούν με κάποιον, να του πάρουν τα πράγματα (π.χ. μπουφάν, κινητό) που τα ξαναδίνουν αργότερα»: «Ομαδοποιούνται ανάλογα με τις παρέες που έχουν επιλέξει να ανήκουν και όχι για να έχουν παραβατικές συμπεριφορές»: «για να αντλήσουν ικανοποίηση από το γεγονός και μόνο ότι

ανήκουν κάπου»· «γιατί πολλές φορές στις ηλικίες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δημιουργούνται ομόφυλες φιλίες και συχνά τα αγόρια με τα κορίτσια συγκρούονται προκειμένου να επιβληθούν (ο ένας στον άλλο) ή μια ομάδα στην άλλη»· «συνήθως με παιδιά που έχουν ίδια συμφέροντα που μοιάζουν στις ιδέες μεταξύ τους»· «γιατί «ταιριάζουν» περισσότερο, έχουν κοινά χαρακτηριστικά ή ενδιαφέροντα»· «για να μιλάνε-αναλύουν προσωπικά τους θέματα που αφορούν ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες»· «χάριν κοινών ενδιαφερόντων (μουσικών προτιμήσεων) γειτονιάς, αθλητικών δραστηριοτήτων, παλαιότερης φιλίας»· «προσωπική συμπάθεια, κοινά ενδιαφέροντα»· «γιατί συνδέονται φιλικά ή έχουν και κοινές εξωσχολικές δραστηριότητες, γιατί συμπύπτουν τα ενδιαφέροντά τους, για λόγους που έχουν να κάνουν με τις σχέσεις των δύο φύλων –συναισθηματικούς, προέρχονται από τον ίδιο κοινωνικό χώρο».

Πίνακας ερώτησης 13.1. Λόγοι ομαδοποίησης

Λόγοι	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	
Για να μελετούν μαζί	45	14,7	27,4
Για να παίζουν ποδόσφαιρο ή άλλα παιχνίδια	135	44,1	82,3
Για να κάνουν σκανταλιές	67	21,9	40,9
Για να βασανίζουν, να εξευτελίζουν αδύναμους μαθητές/-τριες	16	5,2	9,8
Για παίρνουν από κάποιο παιδί λεφτά, μπουφάν, κινητό	2	0,7	1,2
Για άλλους λόγους	41	13,4	25,0
Σύνολο	306	100	186,6

Ερώτηση 13.2

Έχουν αυτές οι ομάδες αρχηγό;

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών (36%) έδωσαν την απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ» στην ερώτηση αν υπάρχει αρχηγός σε αυτές τις ομάδες. Ακολουθεί η κατηγορία των εκπαιδευτικών που απάντησαν θετικά σε αυτή την ερώτηση (32%), ενώ αρνητικά απάντησαν το 26,4% (βλ. Πίνακα Ερώτησης 13.2).

Πίνακας ερώτησης 13.2. Ύπαρξη αρχηγού στην ομάδα

Απάντηση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	63	32
Όχι	52	26,4
Δεν απαντώ / δεν γνωρίζω	71	36
Ελλιπή δεδομένα	11	5,6
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 13.3

Αν ΝΑΙ, τι χαρακτηριστικά έχει συνήθως ο αρχηγός αυτός (π.χ. φύλο, επίδοση κ.λπ.).

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτωμένων τα χαρακτηριστικά του/της αρχηγού της ομάδας είναι τα ακόλουθα:

Α. Αγόρι (έφηβος) μέτριας ή χαμηλής επίδοσης, αθλητικός, με καλή σωματική επίδοση, κακής διαγωγής, με επιθετική συμπεριφορά, που δεν υπακούει στους κανόνες του σχολείου, που πρωτοστατεί στις καταλήψεις, στις εκδρομές και στις άλλες σχετικές εκδηλώσεις, χωρίς ξεχωριστές επιδόσεις, «ηρωποιημένος», που αντιμετωπίζει οικογενειακά προβλήματα (22 απαντήσεις).

Β. Αγόρι λαοφιλής, δημοφιλής, ισχυρή προσωπικότητα, έξυπνος, ο «μάγκας» της παρέας, αγαπητός, δυνατός, ηγετικός, έντονη προσωπικότητα, δημοφιλής, κοινωνικός, καλή επικοινωνία.

Έχει την αποδοχή των υπολοίπων γιατί είναι διεκδικητικός στα αιτήματα των μαθητών/-τριών στο Σύλλογο των καθηγητών/-τριών. Είναι είτε καλός ή κακός μαθητής/-τρια, ή έχει δύναμη σωματική (20).

Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Είναι λαοφιλής, έχει χιούμορ, είναι έξυπνος, πείθει τους άλλους να πράττουν ό,τι τους λέει, ενώ ο ίδιος την κρίσιμη στιγμή είναι αμέτοχος».

Γ. Ανεξαρτήτως φύλου (αγόρι ή κορίτσι). Το φύλο δεν παίζει ρόλο. Δεν υπάρχει εμφανής διάκριση με βάση του φύλο, είναι ταραξίες στην τάξη, επιβάλλονται με «μαγκιά», έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, έχουν αίσθημα ανωτερότητας απέναντι στους υπόλοιπους, όλων των επιδόσεων, συνήθως χαμηλών, εμφανίζουν δυναμισμό και έντονη προσωπικότητα, προέρχονται από οικογένειες που δεν ασχολούνται με την επίδοση των παιδιών τους (16 απαντήσεις).

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

Συνήθως, αρχηγός είναι μαθητής ή μαθήτρια με υψηλότερες επιδόσεις, ιδιαίτερη κοινωνικότητα και εξυπνάδα. Άλλες ομάδες επιλέγουν ως αρχηγό τους τον πιο «ζωηρό» μαθητή/-τρια, αυτόν/-ή που δεν φοβάται να αντιπαρατεθεί απέναντι στο σύλλογο των καθηγητών ή τον Διευθυντή του σχολείου», «πολύ καλή ή πολύ κακή επίδοση, είναι δραστήριος/-α, προκαλεί το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών (θετικά ή αρνητικά).

«Άντρας, χωρίς επίδοση στο σχολείο, που μπορεί να βγάξει γλώσσα σε καθηγητές και να δείχνει πως δεν υπακούει σε κανόνες»· «άτομα δυναμικά, που έχουν ευχέρεια λόγου»· «ισχύει και σε κορίτσια και σε αγόρια. Συνήθως όχι καλός μαθητής, αλλά [που] επιβάλλεται με μαγκιά»· «σωματικά δυνατός, ψηλός, ζωηρός και ομιλητικός»· «το φύλο δεν παίζει ρόλο. Συνήθως ο/η αρχηγός είναι δυναμικό

παιδί που επιβάλλεται στην ομάδα, ταραξίας σε τάξη και διαλείμματα, χαμηλών επιδόσεων στα μαθήματα»· «αγόρι ή κορίτσι δυναμικό, με ηγετικό χαρακτήρα, με επιρροές προς τους άλλους»· «ηγετική φυσιογνωμία»· «έχει την αποδοχή των υπολοίπων γιατί συνήθως είναι πιο διεκδικητικός, θαρραλέος σχετικά με τα αιτήματα των μαθητών στο Σύλλογο των καθηγητών»· «ζωηρός, ηγετικός χαρακτήρας»· «αγόρια με χαμηλή επίδοση, ανασφαλή με έντονη προσωπικότητα θέλουν την προσοχή όλων μας, γιατί συνήθως έχουν οικογενειακά προβλήματα»· «αγόρι, αγενής με χαμηλή επίδοση»· «όχι καλή επίδοση στα μαθήματα, πρωτοστατούν στις καταλήψεις, εκδρομές και άλλες εκδηλώσεις»· «αγόρι ή κορίτσι με ισχυρή προσωπικότητα»· «επίδοση κάτω του μετρίου, επιθετικό άτομο, συνήθως αγόρι»· «έχει δημοφιλή, δυναμικό χαρακτήρα πολλές φορές επιδίδεται σε κάποιο σπορ ή είναι πολύ καλός μαθητής-αριστεύει. Μπορεί να είναι και ο ηθοποιός της παρέας με έντονα στοιχεία χιούμορ. Συνήθως ανεξαρτήτως φύλου με μεγάλη κοινωνικότητα»· «άνδρας, Έλληνας, μάγκας»· «κυρίως είναι αγόρι, μπορεί να είναι καλός μαθητής μπορεί και όχι. Συνήθως είναι δημοφιλές και κοινωνικό άτομο»· «συνήθως είναι αγόρι και χαμηλής επίδοσης και πιθανό... ύψους»· «κακή επίδοση, μπορεί όμως να είναι είτε αγόρι είτε κορίτσι»· «αγόρι, επίδοση χαμηλή, αναιδής συμπεριφορά»· «στις ομάδες κοριτσιών κορίτσι, στις ομάδες αγοριών, αγόρι. Υπάρχουν ομάδες παιδιών με κακή επίδοση και ομάδες παιδιών με καλή και άριστη επίδοση»· «ισχυρή προσωπικότητα»· «αγόρι με μέτρια επίδοση συνήθως άτακτο»· «αγόρι, κακός μαθητής, με οικογενειακά προβλήματα (διαζύγιο, εγκατάλειψη παιδιών κ.τ.λ.)».

Ερώτηση 13.4

Θύματα κλοπής ή ομάδων που εξευτελίζουν ή βασανίζουν είναι πάντα τα ίδια παιδιά:

Στην ερώτηση αυτή παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών έδωσαν την απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ» (60%). Ακολουθεί η απάντηση ότι δεν γίνονται πάντα τα ίδια παιδιά θύματα (20,8%), ενώ ένα ποσοστό 7,6% απάντησαν ότι είναι τα ίδια παιδιά (βλ. Πίνακα Ερώτησης 13.4).

Πίνακας ερώτησης 13.4. Ταυτότητα των θυμάτων

Ταυτότητα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Τα ίδια	15	7,6%
Όχι πάντα τα ίδια	41	20,8%
Δεν απαντώ	118	59,9%
Ελλιπή δεδομένα	23	11,7
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 13.5

Ποια είναι, συνήθως, τα χαρακτηριστικά των μαθητών/-τριών ή μαθητριών που γίνονται θύματα (π.χ. φύλο, επίδοση κ.λπ.);

Στην ερώτηση αυτή θετική απάντηση έδωσε η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (56,3), ενώ το 32,5% έδωσαν την απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ» (βλ. Πίνακα Ερώτησης 13.5).

Πίνακας Ερώτησης 13.5

Χαρακτηριστικά θυμάτων	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Θετικές απαντήσεις	111	56,3%
Δεν γνωρίζω	64	32,5%
Ελλιπή δεδομένα	22	11,2
Σύνολο	197	100,0

Από τους εκπαιδευτικούς που απάντησαν θετικά η πλειονότητα απάντησαν ότι πρόκειται για μαθητές/-τριες ανεξαρτήτως φύλου, με αδύναμη προσωπικότητα, που δεν μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, με χαμηλή αυτοεκτίμηση, συνεσταλμένους, που δεν έχουν πολύ θάρρος (25 απαντήσεις). Ακολουθούν σε μικρότερα ποσοστά οι απαντήσεις των ερωτωμένων που αναφέρουν ότι είναι οι ήσυχοι και απομονωμένοι μαθητές/-τριες, χαμηλών τόνων, ευαίσθητοι/-ες, εσωστρεφή και ντροπαλά παιδιά, μοναχικά, που δεν ομαδοποιούνται και δεν μιλάνε πολύ, και συνήθως μελετούν (15 απαντήσεις). Στη συνέχεια, ακολουθούν οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών που υποστηρίζουν ότι γίνονται συνήθως θύματα: Αγόρια, κυρίως με καλή επίδοση, με θηλυπρεπή χαρακτηριστικά, με ιδιαίτερο χαρακτήρα και εξωτερική εμφάνιση, με κάποια «διαφορετικότητα από το σύνολο», με ιδιαιτερότητες στην εξωτερική εμφάνιση ή με «διαφορετική συμπεριφορά» (εύσωμα παιδιά, μικροκαμωμένα, με ψυχικά προβλήματα, με μαθησιακές δυσκολίες, με προβλήματα ομιλίας, με προβλήματα εμφάνισης και επικοινωνίας) (13 απαντήσεις). Αγόρια και κορίτσια με χαμηλή συνήθως επίδοση (11 απαντήσεις), συνήθως αγόρια, χαμηλής επίδοσης δυσπροσάρμοστα ή και αδύναμα σωματικά ή ευτραφή (9 απαντήσεις), και τα δύο φύλα αλλά περισσότερο τα αγόρια, αδύναμου χαρακτήρα, ανεξαρτήτως επίδοσης (2 απαντήσεις), η διαφορετική εθνοτική καταγωγή (2 απαντήσεις), κορίτσια και αγόρια πολύ καλής επίδοσης και ευγενικά (2 απαντήσεις), συνήθως αγόρια και κορίτσια μέτριας ή χαμηλής επίδοσης ζωηρά και ανήσυχα (2 απαντήσεις), και ακολουθούν οι μεμονωμένες απαντήσεις των ερωτωμένων που υποστηρίζουν ότι είναι συνήθως τα προβληματικά παιδιά (1 απάντηση), παιδιά με κοινωνική συμπεριφορά, καλά παιδιά (1 απάντηση), και τα δύο φύλα, καλοί μαθητές/-τριες, ήσυχοι χαρακτήρες (1 απάντηση), κορίτσια με καλή ή μέτρια επίδοση (1 απάντηση), μαθητές/-τριες ανεξαρτήτως φύλου, χαμηλών τόνων που έχουν ή καλές επιδόσεις ή καθόλου καλές (1 απάντηση), κορίτσια-αδύναμοι τύποι χωρίς ισχυρό χαρακτήρα, δεν έχουν τα θύματα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αλλά αδιακρίτως μπορεί να πέσει κάποιος θύμα κλοπής του κινητού ή του χαρτζιλικιού του, παιδιά που θίγονται που προέρχονται από οικογένειες με προβληματικές συμπεριφορές, παιδιά που ξεχωρίζουν γιατί έχουν

κάτι που λείπει από τα άλλα παιδιά, μαθητές/-τριες καλοί έως άριστοι που προέρχονται από οικογένειες που νοιάζονται για τα παιδιά τους.

Αναφέρουμε στη συνέχεια τις απαντήσεις των ερωτημένων, όπως διατυπώνονται από τους/τις ίδιους/-ες: «δεν έχει σχέση το φύλο, παιδιά συνήθως συνεσταλμένα ή με ιδιαίτερα προβλήματα (ψυχικά, σωματικά): «κορίτσια και αγόρια πολύ καλής επίδοσης και ευγενικά»: «αγόρια και κορίτσια άριστης επίδοσης, ήπιοι χαρακτήρες χαμηλών τόνων και εχέμυθα παιδιά»: «μαθητές με χαμηλές επιδόσεις και προβλήματα κοινωνικοποίησης»: «και τα δύο φύλα, μοναχικά που δεν ομαδοποιούνται, που δεν μιλάνε πολύ και συνήθως μελετούν»: «ήπιοι χαρακτήρες, χαμηλών τόνων»: «κορίτσια και αγόρια που δεν έχουν σωματική ανάπτυξη ή είναι απομονωμένα, κορίτσια που είναι ελεύθερα»: και «δεν υπάρχει συνταγή στην κλοπή». Ως προς τον εξευτελισμό, παίζουν ρόλο παράγοντες όπως «η διαφορετικότητα», το «επίπεδο πολιτισμού», Η «επίδοση», «αγόρια και κορίτσια χαμηλού διανοητικού επιπέδου, χαμηλών επιδόσεων στο σχολείο», «κορίτσια και αγόρια αδύναμα σε επίδοση ή μη αποδεκτά εμφανισιακά κοντά-παχουλά», «αγόρια μικρόσωμα, ήρεμα και με χαμηλές επιδόσεις», «και των δύο φύλων όλων των επιδόσεων, παιδιά που είτε δεν είναι ιδιαίτερα αποδεκτά από το σύνολο είτε έχουν αδύναμο χαρακτήρα, είτε αντίθετα εκδηλώνουν έντονη επιθετικότητα», «κυρίως παιδιά παχουλά με πρόβλημα στην ομιλία, με κάποιες εξωτερικές ιδιαιτερότητες καθώς και δειλά παιδιά και ίσως καλοί μαθητές», «ευαίσθητα, ντροπαλά παιδιά και από τα δύο φύλα», «αγόρια χαμηλής σχολικής επίδοσης», «κορίτσια αδύναμοι τύποι, χωρίς ισχυρή προσωπικότητα», «αδιακρίτως φύλου και επίδοσης, συνήθως ήπιων τόνων», «συνήθως τα κορίτσια 'επιτίθενται' σε κορίτσια και τα αγόρια σε αγόρια», «η επίδοση των θυμάτων είναι σε άλλες περιπτώσεις κακή και σε λίγες καλή-άριστη», «παιδιά που θίγονται εύκολα, παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με προβλήματα συμπεριφοράς των γονιών», «ανασφάλεια, απομόνωση από τους συνομηλικούς τους, κάποιο πρόβλημα εμφάνισης ή επικοινωνίας με τους άλλους», «αγόρια μικροκαμωμένα», «αδύνατα, άσχημα μικροκαμωμένα ή βρόμικα αγόρια», «κορίτσια μειωμένης αντίληψης».

Ερώτηση 13.6

Ποια είναι, συνήθως, τα χαρακτηριστικά των δραστών (π.χ. φύλο, επίδοση κ.λπ.);

Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των εκπαιδευτικών προσδιόρισαν αυτά τα χαρακτηριστικά (60,4%), ενώ ένα ποσοστό 27,4% έδωσαν την απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ» (βλ. Πίνακα Ερώτησης 13.6).

Πίνακας Ερώτησης 13.6

Χαρακτηριστικά δραστών	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Θετικές απαντήσεις	119	60,4%
Δεν γνωρίζω	54	27,4
Ελλιπή δεδομένα	24	12,7
Σύνολο	197	100

Η πλειονότητα των ερωτωμένων στην ερώτηση αυτή απάντησε ότι είναι αγόρια με τα εξής χαρακτηριστικά: μέτρια ή κακή επίδοση, δυναμικού χαρακτήρα, με τάσεις αρχηγικές, ζηροί, με προβληματικές οικογενειακές σχέσεις, μεγαλύτερης ηλικίας από τους μικρότερους συμμαθητές/-τριές τους, χωρίς ενδιαφέρον για το σχολείο, που παρουσιάζουν κοινωνικές αποκλίσεις, με ελλιπή επίβλεψη από την οικογένεια, ίσως κάποια αγόρια έχουν κακοποιηθεί, κάποιοι παρασύρονται και εμπλέκονται σε συμμορίες ανηλίκων (39 απαντήσεις). Ακολουθούν οι απαντήσεις των ερωτωμένων που αναφέρουν ότι είναι αγόρια και κορίτσια χαμηλής ή μέτριας επίδοσης, δυναμικού χαρακτήρα και ευέξαπτα με δυσκολίες προσαρμογής στους κανόνες του σχολείου (8 απαντήσεις), παιδιά με σωματική δύναμη (3 απαντήσεις), επιθετικά, με ατίθασο χαρακτήρα, με τάσεις να ψεύδονται και να δημιουργούν προβλήματα (2 απαντήσεις), παιδιά που θέλουν να «φανούν» και να τραβήξουν την προσοχή, που έχουν την τάση να κάνουν επίδειξη δύναμης (3 απαντήσεις), και των δύο φύλων με πολύ υψηλές ή χαμηλές επιδόσεις (3 απαντήσεις), μεταναστευτικής καταγωγής με χαμηλή επίδοση (3 απαντήσεις) και, τέλος, υπάρχουν οι μεμονωμένες απαντήσεις που αναφέρουν ότι είναι μαθητές/-τριες υπερκινητικοί, που δεν τα καταφέρνουν στα μαθήματα, αδιάφοροι (1 απάντηση), παιδιά με ψυχολογικά προβλήματα και οικογενειακή ζωή ταραχώδη (1 απάντηση), μαθητές/-τριες με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (1 απάντηση), συνήθως αγόρια με χαμηλή αυτοεκτίμηση (1 απάντηση).

Χαρακτηριστικά οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν: «οι δράστες είναι αγόρια χαμηλής επίδοσης στο σχολείο, μερικές φορές με καλύτερη οικονομική κατάσταση από τα θύματα, χαμηλής αυτοεκτίμησης, αυτοκαταστροφικά»: «Έλληνες, μέτριοι μαθητές»: «αγόρια που δεν έχουν ενδιαφέρον για το σχολείο»: «αγόρια μέτριας ή χαμηλής επίδοσης»: «συνήθως αγόρια, σπανιότερα κορίτσια με κακή επίδοση, ελλιπή επίβλεψη από το σπίτι και με οικογενειακά προβλήματα»: «μιμούνται τον 'αρχηγό', επιθετικά βίαια με τάσεις να ψεύδονται ή να δημιουργούν ιστορίες»: «αγόρια συνήθως με χαμηλές επιδόσεις στα μαθήματα, παιδιά από οικογένειες που έχουν διαλυθεί, με κοινωνικές αποκλίσεις»: «ίσως παιδιά κακοποιημένα, κάποια που παρασύρονται και εμπλέκονται σε συμμορίες ανηλίκων»: «αγόρια κακοί συνήθως μαθητές από οικογένειες με προβλήματα (χωρισμένοι), γονείς άνεργοι, φτωχοί, αμόρφωτοι»: «μεγαλόσωμα αγόρια, με χαμηλή ή υψηλή επίδοση», «και των δύο φύλων με πολύ υψηλές ή χαμηλές επιδόσεις»: «ογκώδεις σωματικά»: «αγόρια με εμπιστοσύνη στην νοητική και σωματική τους δύναμη»: «αγόρια με χαμηλή επίδοση, παιδιά που στέλνονται με το ζόρι σχολείο για να πάρουν κάποιο χαρτί»: «παιδιά που και τα ίδια αντιμετωπίζουν προβλήματα στο οικογενειακό περιβάλλον τους»: «αγόρια, κακοί μαθητές, 'τσαμπουκάδες' του σχολείου»: «ατίθασοι, επιθετικοί χαρακτήρες»: «παιδιά με αγένεια και ασέβεια, αγόρια με χαμηλή επίδοση»: «παιδιά χαμηλών σχολικών επιδόσεων δίχως στήριξη οικογενειακή»: «νομίζω δεν υπάρχει διάκριση φύλου του δράστη περιστατικών κλοπής (φαινόμενο που ενίοτε παρατηρείται) και όσον αφορά την επίδοση δεν γνωρίζω ποια μπορεί να είναι συνήθως»: «υπάρχουν ομάδες παιδιών με κακή επίδοση και ομάδες παιδιών με καλή και άριστη επίδοση»: «παιδιά που θέλουν να φανούν, να κάνουν τον έξυπνο χωρίς να είναι»: «για τα μεμονωμένα περιστατικά, πρόκειται κυρίως για παιδιά που προσπαθούν να τραβήξουν την προσοχή και μάλλον ζηλεύουν για την ευδαιμονία άλλων»: «κακοί μαθητές, φασίστες».

Ερώτηση 13.7

Γνωρίζετε, ενδεχομένως, ποιος αποφασίζει, κάθε φορά, ποιος μαθητής ή ποια μαθήτρια θα είναι το θύμα και ποιοι οι θύτες ή δράστες;

Πίνακας Ερώτησης 13.7

Χαρακτηριστικά δραστών	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Θετικές απαντήσεις	119	60,4%
Δεν γνωρίζω	54	27,4
Ελλιπή δεδομένα	24	12,7
Σύνολο	197	100

Στην ερώτηση αυτή μεγάλο τμήμα των εκπαιδευτικών δεν έδωσαν απάντηση. Όσοι απάντησαν υποστηρίζουν ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται:

- α. από έναν από την ομάδα δραστών,
- β. από τον αρχηγό ή τον 'παρά τον αρχηγό',
- γ. από όλους μαζί, ομάδα και αρχηγό,
- δ. επιτόπου, όχι οργανωμένα και, τέλος,
- ε. από τους κακούς μαθητές/-τριες.

Ερώτηση 14

Καταγωγή εμπλεκόμενων μαθητών/-τριών

Παρατηρούμε ότι ένα ποσοστό 64,1% απάντησαν ότι οι εμπλεκόμενοι/-ες μαθητές/-τριες είναι ελληνικής και μεταναστευτικής καταγωγής. Ένα μεγάλο, επίσης, ποσοστό αναφέρουν ότι οι εμπλεκόμενοι/-ες είναι ελληνικής καταγωγής (32%), ενώ μόνο 4% αναφέρουν ότι οι εμπλεκόμενοι/-ες είναι μετανάστες. Στην κατηγορία «χώρα προέλευσης εμπλεκόμενων μαθητών/-τριών» δόθηκαν οι απαντήσεις: Ρωσία, Αλβανία.

Πίνακας ερώτησης 14. Καταγωγή εμπλεκόμενων μαθητών/-τριών

Καταγωγή	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Ποσοστό επί των περιπτώσεων
Έλληνες	33	32,0%	34,7
Μεταναστευτικής καταγωγής	4	3,9%	4,2
Και τα δύο	66	64,1%	69,5
Σύνολο	103	100%	108,4

Ερώτηση 16

Πώς αντιδρούν η διεύθυνση και ο σύλλογος διδασκόντων του σχολείου στις «ομαδοποιήσεις» που γίνονται με αρνητικό στόχο, δηλαδή όχι με καλό σκοπό;

Στην ερώτηση αυτή παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών απάντησαν και προσδιόρισαν τους τρόπους αντίδρασης. Ένα ποσοστό 21,3% έδωσε την απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Πίνακας Ερώτησης 16

Τρόπος αντίδρασης της διεύθυνσης στις ομαδοποιήσεις	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Εκπαιδευτικοί που απάντησαν	131	66,5%
Δεν γνωρίζω	42	21,3%
Ελλιπή δεδομένα	24	12,9%
Σύνολο	197	100

Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών στην ερώτηση αυτή απάντησαν ότι η διεύθυνση ότι έχει ένα θετικό, παραινετικό και συμβουλευτικό ρόλο, συζητά και συνδιαλέγεται με μαθητές/-τριες, γονείς, ψυχολόγους και τη διεύθυνση, κάνει συζητήσεις περί διαφορετικότητας και αποδοχής των άλλων, εντοπίζει και αποθαρρύνει τέτοιες συμπεριφορές (40 απαντήσεις). Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά οι απαντήσεις των ερωτηθέντων που αναφέρουν ότι επιβάλλονται τιμωρίες, πειθαρχικά μέτρα και ποινές στους δράστες, ανάλογα με το αδίκημα (19 απαντήσεις). Επίσης, γίνονται παρατηρήσεις και έντονες συστάσεις στους μαθητές/-τριες και, αν δεν συμμορφωθούν, απευθύνονται στους γονείς (10 απαντήσεις), επιδιώκεται έγκαιρος εντοπισμός και αποθάρρυνση τέτοιων συμπεριφορών, οργανώνεται πρόληψη (5 απαντήσεις), καλούνται οι γονείς και παρέχονται συμβουλές (4 απαντήσεις), καταβάλλεται προσπάθεια διάσπασης της ομάδας μοίρασμα των ταρaxιών με απομόνωση αρχηγού, τιμωρία παραβατών και προστασία αδυνάτων (4 απαντήσεις), πραγματοποιείται συζήτηση του προβλήματος μέσα στην τάξη με δραστηριότητες που αναπτύσσουν συνεργασία, επιλέγεται ένταξη σε πολιτιστικά προγράμματα, προετοιμασία εορτών (3 απαντήσεις), η αντίδραση είναι τυπική και όχι επί της ουσίας (2 απαντήσεις), η διεύθυνση και ο σύλλογος δεν δίνουν σημασία και αγνοούν το θέμα (2 απαντήσεις) και, τέλος, αποβολή και αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος μαθητών/-τριών.

Ερώτηση 17

Πώς αντιδρά συνήθως η οικογένεια του θύματος;

Στην ερώτηση αυτή οι μισοί ερωτώμενοι/-ες απάντησαν και προσδιόρισαν τους τρόπους αντίδρασης, ενώ ένα ποσοστό 37% επέλεξαν «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Πίνακας Ερώτησης 17

Αντίδραση οικογένειας θύματος	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Εκπαιδευτικοί που απάντησαν	100	50,8%
Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ	73	37,1%
Ελλιπή δεδομένα	24	12,2%
Σύνολο	197	100%

Η πλειονότητα των ερωτωμένων στην ερώτηση που αφορά την αντίδραση της οικογένειας του θύματος απάντησαν ότι οι γονείς του θύματος έρχονται στο σχολείο εμφανώς προβληματισμένοι, αντιδρούν έντονα και αρνητικά αγανακτημένοι και διαμαρτύρονται ρίχνοντας ευθύνες στους καθηγητές/-τριες, κάνουν παράπονα στη διεύθυνση ζητώντας κάποια τιμωρία των δραστών, ώστε να μην ενοχληθεί το παιδί τους (18 απαντήσεις). Στη συνέχεια τα ποσοστά επιμερίζονται ως εξής: 15 είναι οι απαντήσεις των ερωτωμένων που υποστηρίζουν ότι οι γονείς έρχονται στο σχολείο, συζητούν, κατανοούν το πρόβλημα και συνεργάζονται με τους εκπαιδευτικούς και τη Διεύθυνση του σχολείου, προσέρχονται στο σχολείο για να ενημερωθούν και περιμένουν στήριξη από καθηγητές/-τριες. Ακολουθούν οι απαντήσεις των ερωτωμένων που υποστηρίζουν ότι η αντίδραση της οικογένειας του θύματος εξαρτάται από την ίδια την οικογένεια (6 απαντήσεις). Τέλος, σε μικρότερα ποσοστά οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι η οικογένεια αντιδρά με αδιαφορία όταν τα προβλήματα είναι ήπιας μορφής (4 απαντήσεις), δείχνει αγωνία και ενδιαφέρον για την τύχη του παιδιού τους (3 απαντήσεις), υποστηρίζει το παιδί τους και ζητά προστασία και δικαιοσύνη από τους δασκάλους και το σχολείο (4 απαντήσεις), θορυβείται και ζητάει ή επιχειρεί αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος για το παιδί (3 απαντήσεις), φοβάται να μιλήσει και να αντιδράσει όπως θα ήθελε (2 απαντήσεις), απειλές και αγωγές στα παιδιά που ενοχλούν το θύμα όταν το συμβάν είναι σοβαρό (2 απαντήσεις), λίγες οικογένειες το μαθαίνουν, κυρίως από τους συμμαθητές/-τριες του θύματος (2 απαντήσεις), άλλες φορές παραπονιούνται έντονα και άλλες το δέχονται σαν κάτι φυσικό.

Χαρακτηριστικές είναι οι εξής απαντήσεις των ερωτωμένων εκπαιδευτικών σχετικά με την αντίδραση των γονέων του θύματος: «καταφεύγουν σε αγωγές και ειδικά μέσα όταν το συμβάν είναι σοβαρό»· «εκφράζουν παράπονα και ζητούν τη βοήθεια του σχολείου»· «απευθύνονται στο δάσκαλο της τάξης ή το διευθυντή, διαμαρτύρονται και πολλές φορές καβγαδίζουν με τους γονείς των δραστών»· «διαμαρτύρονται αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις αδιαφορούν»· «αντιμετωπίζουν το περιστατικό με αγωνία και ενδιαφέρον για την τύχη του παιδιού τους»· «ζητούν δικαιοσύνη»· «επικοινωνούν με τη δασκάλα ή τη Διεύθυνση του σχολείου και τον ψυχολόγο του σχολείου»· «δεν ξέρουν τι να κάνουν»· «συνήθως συνεργάζονται με τους γονείς του δράστη για να βρεθεί κάποια λύση»· «άλλες φορές παραπονιούνται έντονα και άλλες το δέχονται σαν κάτι φυσικό»· «όσοι γονείς διαθέτουν χρόνο να ασχοληθούν με τα παιδιά τους καταλαβαίνουν και συνεργάζονται»· «φοβούνται να αντιδράσουν όπως θα ήθελαν»· «παίρνουν το παιδί από το σχολείο και το

πηγαίνουν σε κάποιο άλλο»· «κάποιες φορές το αγνοούν, καθώς το θύμα δεν μιλάει»· «ρίχνουν το φταίξιμο εξ ολοκλήρου στον τιμωρούμενο, ενώ μπορεί να έχει προκαλέσει το θύμα την αναταραχή-να έχει μερίδιο ευθύνης»· «προσπαθούν να υποστηρίξουν το παιδί τους και έρχονται σε επαφή με τη διεύθυνση του σχολείου»· «ποικίλλουν οι αντιδράσεις κατά περίπτωση»· «ενίοτε κάνουν την εμφάνισή τους οι γονείς και διαμαρτύρονται και μάλιστα κάποιοι έντονα, υπάρχουν όμως και περιπτώσεις γονέων που αδιαφορούν, τουλάχιστον όταν πρόκειται για περιστατικά ήπιας μορφής»· «είναι πρόθυμοι συνήθως να μιλήσουν και να βοηθήσουν στη λύση του προβλήματος»· «έρχονται και ζητούν προστασία»· «προσέρχονται στο σχολείο για να ενημερωθούν πλήρως για τα συμβάντα»· «απλά ενημερώνουν για το πρόβλημα του παιδιού και περιμένουν στήριξη από τους καθηγητές»· «θορυβούνται και ζητούν να πάρουν το παιδί από το σχολείο μήπως και επαναληφθεί το φαινόμενο»· «αντιδρούν υπερπροστατευτικά και εμπλέκονται στο γεγονός, απευθύνονται στους γονείς του θύτη, παροτρύνουν το παιδί να κάνει το ίδιο»· «με συνεργασία ή αδιαφορία».

Ερώτηση 18

Πώς αντιδρά συνήθως η οικογένεια του δράστη ή των δραστών;

Στην ερώτηση αυτή παρατηρούμε, ότι πάνω από τους μισούς ερωτωμένους/-ες απάντησαν και προσδιόρισαν τους τρόπους αντίδρασης της οικογένειας του δράστη (52,8%). Ένα ποσοστό 35% έδωσαν την απάντηση «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Πίνακας Ερώτησης 18

Αντίδραση οικογένειας δράστη	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Εκπαιδευτικοί που απάντησαν	104	52,8%
Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ	69	35%
Ελλιπή δεδομένα	24	12,2%
Σύνολο	197	100

Οι περισσότεροι/-ες ερωτώμενοι/-ες απάντησαν ότι η οικογένεια του δράστη δεν αναγνωρίζει το σφάλμα του παιδιού της και αντιδρά αμυντικά, διαμαρτύρεται και δικαιολογεί τις πράξεις του (21 απαντήσεις). Στη συνέχεια οι ερωτώμενοι/-ες απαντούν ότι η οικογένεια του δράστη αδιαφορεί (8 απαντήσεις) ή εκδηλώνει επιθετικότητα προς τους καθηγητές/-τριες και τη Διεύθυνση του σχολείου (5 απαντήσεις). Είναι χαρακτηριστικά λίγοι οι ερωτώμενοι που απαντούν ότι η οικογένεια αιφνιδιάζεται, προβληματίζεται, δείχνει απόγνωση, οι γονείς δεν ξέρουν πώς να αντιμετωπίσουν το παιδί τους και ζητούν τη βοήθεια ειδικών (5 απαντήσεις). Αντίστοιχα μικρό είναι και το ποσοστό των ερωτωμένων που υποστηρίζουν ότι η οικογένεια αντιδρά σχεδόν πάντα με διάθεση συνεργασίας με τους/τις εκπαιδευτικούς και τον/την ψυχολόγο και είναι πρόθυμοι να μιλήσουν και να βοηθήσουν στη λύση του προβλήματος, με αγωνία και ενδιαφέρον για την τύχη του παιδιού τους (6 απαντήσεις). Ίδιο ποσοστό αναφέρει ότι η αντίδραση της οικογένειας ποικίλλει ανάλογα με το περιστατικό (5 απαντήσεις). Ακολουθούν οι

απαντήσεις των ερωτωμένων που υποστηρίζουν ότι οι γονείς συνήθως αποδέχονται την ευθύνη και τιμωρούν το παιδί (2 απαντήσεις), αγνοούν το θέμα (2 απαντήσεις), έμμεσα επιβεβαιώνουν τη συμπεριφορά του παιδιού, απολογούνται και ζητούν συγγνώμη, δεν αποδέχονται τίποτα και θεωρούν υπερβολικές τις κατηγορίες, αποδέχονται την κατάσταση και δηλώνουν αδυναμία να λύσουν το πρόβλημα, συνήθως δεν συνεργάζονται, προσποιούνται ότι δεν γνωρίζουν την κατάσταση, ζητούν κατανόηση, απέχουν από το πρόβλημα υποστηρίζουν ότι δεν ξέρουν τι να κάνουν, μιλούν στο παιδί αλλά αυτό δεν τους ακούει.

Χαρακτηριστικές είναι οι εξής απαντήσεις: «Μερικές φορές η οικογένεια δεν αναγνωρίζει το σφάλμα του παιδιού. Δηλώνει πως στο σπίτι ή τη γειτονιά φέρεται εντάξει. Σε άλλη περίπτωση η γειτονιά τάχθηκε υπέρ της αποβολής του μαθητή»· «Αποδέχεται την κατάσταση και δηλώνει αδυναμία να λύσει το πρόβλημα, αρνείται να δει την πραγματικότητα»· «Πρόθυμοι να μιλήσουν και να βοηθήσουν στη λύση του προβλήματος»· «Επιθετικά, μη αποδεχόμενοι τη συμπεριφορά του παιδιού τους»· «Προσπαθεί να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του με αιτιολογία πως παρασύρθηκε»· «Δεν αποδέχονται τίποτα, θεωρούν υπερβολικές τις κατηγορίες»· «Δικαιολογεί την πράξη ή δεν τη δέχεται. Αν αναγκαστεί να δεχτεί, η πιο συνηθισμένη δικαιολογία είναι ότι του την προκάλεσαν»· «Προσποιούνται πως δεν γνωρίζουν την κατάσταση και πως στο σπίτι όλα είναι ήρεμα»· «Δικαιολογούν το παιδί τους λέγοντας ότι προκλήθηκε από το θύμα»· «Πολλές φορές επιθετικά, μη αποδεχόμενοι την επιθετική συμπεριφορά του παιδιού της»· «Τις περισσότερες φορές δέχεται τις αποφάσεις του σχολείου για την τιμωρία των δραστών».

Ερώτηση 20

Εποπτεύονται τα παιδιά κατά το διάλειμμα;

Στην ερώτηση αυτή η συντριπτική πλειονότητα των εκπαιδευτικών απάντησαν ότι υπάρχει εποπτεία στο διάλειμμα (94,9%).

Πίνακας Ερώτησης 20

Εποπτεία	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	187	94,9%
Όχι	2	1%
Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ	1	0,5%
Ελλιπή δεδομένα	7	3,6%
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 20.1

Αν ΝΑΙ, ποιος εποπτεύει;

Στην ερώτηση αυτή η συντριπτική πλειονότητα των ερωτωμένων (95,4%) έδωσαν απάντηση και προσδιόρισαν το είδος της εποπτείας.

Πίνακας Ερώτησης 20.1

Είδος εποπτείας	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Εκπαιδευτικοί που απάντησαν	188	95,4%
Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ	1	0,5%
Ελλιπή δεδομένα	8	4,1%
Σύνολο	197	100,0

Σύμφωνα με τις απαντήσεις της συντριπτικής πλειονότητας των ερωτηθέντων/-θισών, τα παιδιά εποπτεύονται από τους εφημερεύοντες/-ουσες καθηγητές/-τριες και δασκάλους/-ες, ενώ 12 απάντησαν ότι τα παιδιά εποπτεύονται από τους εφημερεύοντες/-ουσες και τον/τη σχολικό φύλακα.

Ερώτηση 21

Υπάρχει φύλακας ή επιστάτης;

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτωμένων απάντησαν θετικά στην ερώτηση (64,5%), ενώ ένα μικρότερο ποσοστό απάντησαν ότι δεν υπάρχει φύλακας.

Πίνακας Ερώτησης 21. Ύπαρξη φύλακα / επιστάτη στο σχολείο

Ύπαρξη φύλακα / επιστάτη	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	127	64,5%
Όχι	55	27,9%
Δεν απαντώ	6	3%
Ελλιπή δεδομένα	9	4,6%
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 22

Υπάρχει πρόσβαση του σχολείου σε αρμόδιες δημόσιες υπηρεσίες ψυχολογικής και/ή κοινωνικής υποστήριξης;

Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των ερωτωμένων απάντησαν ότι έχουν πρόσβαση σε αντίστοιχες υπηρεσίες (59%). Ένα ποσοστό 21,3% απάντησαν ότι δεν υπάρχει πρόσβαση.

Πίνακας Ερώτησης 22. Πρόσβαση σε ψυχολογικές και κοινωνικές υπηρεσίες

Πρόσβαση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	116	58,9%
Όχι	42	21,3%
Δεν απαντώ	28	14,2
Ελλιπή δεδομένα	11	5,6
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 22.1

Αν ΝΑΙ, έχετε χρησιμοποιήσει εσείς τις υπηρεσίες ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού για κάποιο παιδί το προηγούμενο σχολικό έτος;

Από τις απαντήσεις των ερωτωμένων καταδεικνύεται ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών δεν έχουν χρησιμοποιήσει υπηρεσίες ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού (37,6%). Ακολουθεί η περίπτωση των εκπαιδευτικών που δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν τέτοιου είδους υπηρεσίες (31,5%). Τέλος, υπάρχει ένα ποσοστό εκπαιδευτικών που στη συγκεκριμένη ερώτηση απάντησαν «δεν γνωρίζω /δεν απαντώ» (8,1%).

Πίνακας ερώτησης 22.1. Χρήση ψυχολογικών και κοινωνικών υπηρεσιών

Χρήση	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Δεν έπρεπε να απαντήσουν	33	10,8
Ναι	62	31,5
Όχι	74	37,6
Δεν απαντώ	16	8,1
Ελλιπή δεδομένα	12	6,1
Σύνολο	197	100,0

Ερώτηση 22.2

Αν ΟΧΙ, αν δηλαδή δεν υπάρχει πρόσβαση σε ψυχολόγο ή κοινωνικό λειτουργό, έτυχε να χρειαστείτε υπηρεσίες ψυχολόγου για κάποιο παιδί το προηγούμενο σχολικό έτος;

Σε αυτή την ερώτηση απάντησαν οι ερωτώμενοι που δεν χρησιμοποίησαν υπηρεσίες ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού στο προηγούμενο σχολικό έτος. Από τις απαντήσεις των ερωτωμένων προκύπτει ότι η πλειονότητα, όπως αναφέρουν, δεν χρειάστηκαν υπηρεσίες ψυχολόγου (25,4%). Ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί που υποστηρίζουν ότι χρειάστηκαν αυτές τις υπηρεσίες (19,3%). Ένα ποσοστό εκπαιδευτικών έδωσε την απάντηση «δεν γνωρίζω /δεν απαντώ».

Πίνακας ερώτησης 22.2. Ανάγκη υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης

Ανάγκη	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Έχουν κάνει χρήση υπηρεσιών ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού	58	29,4%
Ναι	38	19,3%
Όχι	50	25,4%
Δεν απαντώ	21	10,7%
Ελλιπή δεδομένα	30	15,2%
Σύνολο	197	100%

Ερώτηση 23

Το σχολείο σας συνεργάζεται (αν χρειαστεί), σε περίπτωση μαθητών/-τριών που αντιμετωπίζουν προβλήματα, με κάποια ανώτερη αρχή ή δημόσιο φορέα, λ.χ. το Υπουργείο Παιδείας, την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, το Συνήγορο του Πολίτη (Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού), το Δικαστήριο Ανηλίκων, για να πάρουν σχετικές συμβουλές ή βοήθεια, όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και ιδίως επιθετικότητας;

Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των ερωτηθέντων/-θειςών απάντησαν «δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ» (36%). Το 33% των εκπαιδευτικών απάντησαν ότι υπάρχει συνεργασία του σχολείου με άλλους φορείς, ενώ το 22,3% απάντησαν ότι δεν υπάρχει συνεργασία.

Πίνακας ερώτησης 23. Συνεργασία σχολείου με φορείς

Συνεργασία	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Ναι	65	33%
Όχι	44	22,3%
Δεν απαντώ	71	36
Ελλιπή δεδομένα	17	8,6%
Σύνολο	197	100

Ερώτηση 23.1

Αν ΝΑΙ, με ποιο φορέα ή με ποιους φορείς συνεργαστήκατε;

Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των ερωτωμένων απάντησαν ότι συνεργάζονται, αν χρειαστεί, όταν πρόκειται για περιπτώσεις μαθητών/-τριών, περισσότερο με την προϊστάμενη αρχή (διευθυντή, γυμνασιάρχη) (ποσοστό απαντήσεων 40%). Ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί που απάντησαν «δεν γνωρίζω /δεν απαντώ» (31%), οι εκπαιδευτικοί που σε αυτή την ερώτηση έδωσαν τη δική τους απάντηση στην κατηγορία «άλλο» (14,8%) και οι εκπαιδευτικοί που αναφέρουν το Υπουργείο Παιδείας (7,7%), την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων (2,8%) και την Εισαγγελία (1,4%).

Πίνακας ερώτησης 23.1. Φορείς με τους οποίους συνεργάστηκε το σχολείο

Φορείς	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα	Σχετική συχνότητα των περιπτώσεων
Προϊστάμενη αρχή	57	40,1%	52,3
Υπουργείο Παιδείας	11	7,7%	10,1
Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων	4	2,8%	3,7%
Συνήγορος του Πολίτη	3	2,1%	2,8
Εισαγγελία	2	1,4%	1,8
Άλλο	21	14,8%	19,3
Δεν γνωρίζω /δεν απαντώ	44	31,0%	40,4
Σύνολο	142	100%	130,3

Άλλοι φορείς συνεργασίας

Στην ερώτηση με ποιους άλλους φορείς υπάρχει συνεργασία οι ερωτώμενοι αναφέρουν: Συμβουλευτικό Σταθμό Νέων (3), ΚΔΑΥ (3), Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμου (2), ΟΚΑΝΑ (1), Σχολικό Σύμβουλο (1), ιδιώτη ψυχίατρο (1), Κέντρο Ψυχικής Υγείας (1), «Χαμόγελο του Παιδιού» (1) και Σύλλογο καθηγητών, 15μελές και Σύλλογο Γονέων.

Ερώτηση 23.2

Είδος συμβάντος για το οποίο ζητήθηκε συνεργασία:

Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των ερωτωμένων απάντησαν ότι ζήτησαν βοήθεια για επιθετικές και προβληματικές συμπεριφορές μαθητών/-τριών (που έχουν να κάνουν με σωματική βία, τσακωμούς, κλοπές, λεκτική βία). Στη συνέχεια, η έλλειψη προσαρμοστικότητας στο σχολικό περιβάλλον αναφέρεται από εκπαιδευτικούς ως λόγος για συνεργασία με ειδικούς, ενώ εξίσου απευθύνονται σε ειδικούς για περιπτώσεις ψυχολογικής βίας, για μαθησιακά και οικογενειακά προβλήματα, για περιστατικά χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών, για ενδοοικογενειακή βία και για το κάπνισμα. Ακολουθούν μεμονωμένες απαντήσεις εκπαιδευτικών και δασκάλων που αναφέρουν ότι ζητήθηκε συνεργασία με αρμόδιους φορείς για περιπτώσεις όπως: η παραβατική συμπεριφορά από αγόρια, η έντονη σεξουαλική δραστηριότητα από κορίτσια και ρατσιστικές εκδηλώσεις και συμπεριφορές. Επιπλέον, αναφέρθηκαν προβλήματα ανορεξίας, κρίσεις άγχους, νευρικότητας, κατάθλιψης, περιστατικό με μαθητή κρατούμενο και με παιδιά φοβισμένα και ντροπαλά, όλα περιστατικά που χρήζουν συνεργασίας ή βοήθειας και από άλλους ειδικούς, ακόμα και θέματα συνεργασίας με τους συναδέλφους και τον διευθυντή.

Έχουν ενδιαφέρον κάποιες από τις εκφράσεις που χρησιμοποίησαν στις απαντήσεις τους οι εκπαιδευτικοί: «συνεργαστήκαμε για αλλαγή σχολικού

περιβάλλοντος μαθητή λόγω απροσάρμοστης προσωπικής συμπεριφοράς»· «για προβλήματα συμπεριφοράς»· «κατά τη διάρκεια διαλείμματος τρεις μαθητές/-τριες (2 αγόρια και ένα κορίτσι) έσπρωξαν επίτηδες ένα μαθητή, αφού τον ακινητοποίησαν, του πέταξαν τα γυαλιά κάτω και κορίτσι αρχηγός τα πάτησε»· «μόνο για περιπτώσεις σοβαρές όπως η άσκηση σωματικής βίας ή κλοπή πολύτιμων αντικειμένων»· «για να διωχθεί ένα παιδί από το σχολείο που έβριζε όλη μέρα μέσα στην τάξη ακόμα και το δάσκαλο»· «βίαιη συμπεριφορά, προβληματική ως προς το δάσκαλο, μαθητές και σχολείο»· «μια μαθήτρια που έβριζε ή χτυπούσε τους συμμαθητές της. Ένωθε φοβερά ανασφαλής και ήταν προσκολλημένη στις φίλες της. Στην πορεία, ωστόσο, δεν ήταν έντονη η παραπάνω συμπεριφορά»· «για επιθετικά παιδιά»· «συνεργασία με τα ΚΔΑΥ για μαθησιακές δυσκολίες»· «για κακοποίηση παιδιών, ενδοοικογενειακή βία».

Ερώτηση 23.3

Αν ΟΧΙ, δηλαδή αν δεν ζητήσατε βοήθεια ή συνεργασία, γιατί δεν ζητήσατε;

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων/-θεισών υποστήριξαν ότι «δεν χρειάστηκε» (19 απαντήσεις). Επίσης, ένα μικρό ποσοστό απάντησαν ότι δεν γνωρίζουν πού να απευθυνθούν για βοήθεια και ότι δεν είναι γνωστοί οι τρόποι επικοινωνίας (2 απαντήσεις) και, τέλος, ότι δεν υπάρχει φορέας (1 απάντηση).

Ποσοστό 18,3% των ερωτωμένων απάντησαν «δεν γνωρίζω / δεν απαντώ».

Ερώτηση 24

Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα βελτιώνονταν οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών/-τριών στα σχολεία της χώρας μας;

Πίνακας Ερώτησης 24

Τρόποι βελτίωσης των σχέσεων μεταξύ των μαθητών/-τριών	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Έδωσαν απάντηση	163	82,7
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	15	7,6
Ελλιπή δεδομένα	19	9,6
Σύνολο	197	100

Στην ανοικτή αυτή ερώτηση απάντησαν η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (82,7%). Ένα ποσοστό 7,6% επέλεξαν «δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ». Η πλειονότητα των ερωτωμένων (40) προτείνει να δίνεται περισσότερος χρόνος σε ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες (διαθεματικές εργασίες, σχολικές εκδηλώσεις, αθλητικές δραστηριότητες, πολιτιστικές, κοινωνικές εκδηλώσεις και προγράμματα κοινωνικής προσφοράς, συμμετοχή σε φεστιβάλ, κοινές δραστηριότητες έξω από τις αίθουσες) καθώς επίσης και διάλογο και συζήτηση μεταξύ διδασκόντων και μαθητών/-τριών.

Χαρακτηριστικές είναι οι εξής απαντήσεις: «Τα σχολεία να δίνουν δημιουργικές διεξόδους στους μαθητές/-τριες, λαμβάνοντας υπόψη τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντά τους μέσα από ομαδικές εργασίες»· «να δίνεται χρόνος για πρόσβαση προσωπικής επικοινωνίας με τους μαθητές (συζήτηση)»· «Ο διάλογος

μέσα στην τάξη πάντα φέρνει θετικά αποτελέσματα. Τα ομαδικά παιχνίδια και δραστηριότητες αποτελούν πάντα ένα καλό μέσο για τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ των μαθητών»· «να μάθουν να εργάζονται σε ομάδες, ώστε να αντιληφθούν τις έννοιες αλληλοβοήθεια και αλληλοσεβασμός. Οι δάσκαλοι να επιμένουν αρκετά στο θέμα των διαπροσωπικών σχέσεων και να δίνουν το καλό παράδειγμα»· «με συζήτηση, ενημέρωση και άνοιγμα μεταξύ τους σχετικά με τα προβλήματα και τα ενδιαφέροντά τους»· «Με ελεύθερες συζητήσεις ανθρωποκεντρικού χαρακτήρα, με συνεχείς αναφορές στη σημασία των θετικών συναισθημάτων (αγάπη, ευαισθησία, συμπάρασταση κτλ.)»· «περισσότερες κοινές δραστηριότητες έξω από τις αίθουσες»· «με διάλογο, να είμαστε πιο κοντά στα παιδιά και στα προβλήματά τους με το να είμαστε σε επαφή με τους γονείς και το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων, με το βελτιώσουμε το χώρο και το περιβάλλον των σχολικών κτιρίων, με το να τους δίνουμε κίνητρα για μάθηση και όχι για στείρα γνώση»· «με πολλή συζήτηση μέσα στην τάξη, με ομαδικές εργασίες που ευνοούν τη συνεργατικότητα και με ομαδικά παιχνίδια»· «με περισσότερα προγράμματα κοινωνικής προσφοράς και με την ομαδικότητα. Όχι τόσα ανούσια μαθήματα, τόσος χρόνος στα σχολεία και τις εξωσχολικές δραστηριότητες»· «με κοινές δραστηριότητες, δικές τους πρωτοβουλίες, διεξόδους καλλιτεχνικές, μείωση του άγχους, της πίεσης και των απαιτήσεων, καλύτερη συνεργασία σχολείου οικογένειας»· «συνεργασία, συζητήσεις για τα προβλήματα των μαθητών, πιο δημιουργικό σχολείο».

Στη συνέχεια, οι ερωτώμενοι προτείνουν να υπάρχουν στα σχολεία υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης στελεχωμένες από ψυχολόγους και κοινωνικούς επιστήμονες (16 απαντήσεις). Οι ίδιοι αναφέρουν: « με την ύπαρξη συμβουλευτικής ψυχολογικής υποστήριξης (ψυχολόγου) στο σχολείο σε τακτά χρονικά διαστήματα (2-3 μέρες την εβδομάδα)»· «δημιουργία Σχολών Γονέων μέσω των Δήμων ή άλλων φορέων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Επίβλεψη των παιδιών αυτών από επιστημονικό προσωπικό».

Ακολουθούν οι ερωτώμενοι που αναφέρονται στο ρόλο του εκπαιδευτικού και του σχολείου γενικότερα (18). Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις τους: «Όλα ξεκινούν από το ενδιαφέρον του καθηγητή προς τους μαθητές»· «το σχολείο είναι η μικρογραφία της σχολικής κοινωνίας στην οποία είναι ενταγμένο το παιδί. Ως φορέας κοινωνικοποίησης οφείλει το σχολείο να περνά μηνύματα συνεργασίας, αλληλεγγύης, να αμβλύνει τις διακρίσεις μεταξύ των μαθητών»· «το σχολείο να είναι ανοικτό στην κοινότητα και να υπάρχει συνεργασία σχολείου οικογένειας»· «συνεργασία των σχολείων, λιγότερα μαθήματα, περισσότερος δημιουργικός χρόνος, επιμόρφωση των δασκάλων, παραγωγική συμμετοχή των γονέων στα σχολεία»· «ο ρόλος των εκπαιδευτικών πρέπει να γίνει πιο ανθρωποκεντρικός: να προσεγγίζουν τις ιδιαιτερότητες των νέων (δυσκολίες μάθησης, επαγγελματικός προσανατολισμός, πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση), εξάλειψη των αιτιών που γεννούν ρατσισμό»· «ενημέρωση των παιδιών για τα αίτια που οδήγησαν τους μετανάστες στη χώρα μας με σκοπό την ευαισθητοποίηση απέναντι στα παιδιά των μεταναστών και τα προβλήματά τους»· «με τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους (οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά). Το σχολείο δεν είναι ξεκομμένη νησίδα από την κοινωνία»· «το σχολείο να είναι προσιτό σε όλους»· «αν οι δάσκαλοι είναι πιο κοντά στα παιδιά, αφουγκράζονται τις ανησυχίες τους, και παίζουν το ρόλο του ειρηνοποιού και του ενωτικού της ομάδας»· «με προσπάθεια από την πλευρά των δασκάλων, αν τους έδιναν αυτή την αρμοδιότητα γονείς και ανώτεροι φορείς. Οι

εκπαιδευτικοί να είναι πιο κοντά στα παιδιά»· «με το να είμαστε πιο κοντά στα παιδιά και τα προβλήματά τους, με το να είμαστε σε επαφή με γονείς και κηδεμόνες»· «Στο σχολείο οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους. Δεν είμαστε μόνο φορείς γνώσης αλλά και φορείς αγωγής, έχουμε παραδώσει την αγωγή των παιδιών στα ΜΜΕ»· «οι εκπαιδευτικοί να αποδέχονται τη διαφορετικότητα και να αντιμετωπίζουν τα παιδιά ισότιμα»· «οι δάσκαλοι να δίνουν κίνητρα, να ενθαρρύνουν και να επιβραβεύουν τους μαθητές, να επικοινωνούν και να δίνουν αγάπη, πολύ αγάπη»· «να γίνονται οργανωμένα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης»· «ο ρόλος του εκπαιδευτικού πρέπει να αναβαθμιστεί».

Ακολουθούν οι ερωτώμενοι που υποστηρίζουν ότι πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερη ανάπτυξη της σχέσης γονέα και παιδιού και λιγότερη εξάρτηση από την τηλεόραση και τα ΜΜΕ (13 απαντήσεις). Οι ίδιοι αναφέρουν: «βασικός παράγοντας διαπαιδαγώγησης των παιδιών είναι η οικογένεια. Οι εκπαιδευτικοί ελάχιστα μπορούν να κάνουν»· «είναι θέμα κυρίως οικογένειας, παιδείας, αγωγής κατά πόσο είσαι κοντά και συζητάς με τα παιδιά»· «αν βρίσκαμε τρόπο να βγάλουμε τις εικόνες βίας από τα ΜΜΕ και τα παιχνίδια, που έχουν ριζώσει στο μυαλό τους, να τους ομορφαίναμε τη σκέψη και τη διάθεση με ευχάριστες και θετικές παραστάσεις»· «η οικογένεια αρχικά οφείλει να εξοικειώνει τα παιδιά με τα νέα κοινωνικά δεδομένα. Ο εκπαιδευτικός με τη συμπεριφορά του να αποδεικνύει ότι αντιμετωπίζει καθημερινά όλους τους μαθητές το ίδιο»· «πιστεύω ότι αυτός που διαμορφώνει το χαρακτήρα του παιδιού είναι η οικογένεια. Το σχολείο απλώς φυλάει τα παιδιά και δεν μπορεί να κάνει τίποτα παρά ελάχιστα πράγματα για τη βελτίωση των σχέσεων των μαθητών/-τριών, όπως συστάσεις, τιμωρίες, επικοινωνία με ψυχολόγο»· «τα παιδιά δεν γεννιούνται επιθετικά ή θύματα. Χρειάζονται προσπάθειες πρόληψης πολύ πριν. Φροντίδα χρειάζονται τόσο τα θύματα όσο και οι θύτες. Οι δάσκαλοι ας κάνουν περισσότερα για να στηρίξουν τα θύματα και να τιμωρήσουν τους θύτες. Οι γονείς να δίνουν περισσότερη προσοχή στις αγωνίες, τα άγχη και τα παράπονα των παιδιών τους. Τα ΜΜΕ να ξεκινήσουν εκστρατεία ενημέρωσης ώστε να πείσουν γονείς και δασκάλους να αντιμετωπίσουν σθεναρά την καταδυνάστευση από μαθητή σε μαθητή και να δημιουργηθεί κλίμα μη ανοχής. Καλά αποτελέσματα θα έχει η εκπαίδευση των γονέων».

Στην συνέχεια οι ερωτώμενοι/-ες (7 απαντήσεις) προτείνουν την επιμόρφωση και εκπαίδευση των εκπαιδευτικών με την διεξαγωγή σεμιναρίων, ημερίδων και διάφορων άλλων παρεμβάσεων. Τέλος, ορισμένοι/-ες προτείνουν την ανάπτυξη κοινωνικών θεμάτων μέσα στην τάξη (4 απαντήσεις), όπως αποδοχή της διαφορετικότητας, ισοτιμία, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, ενσυναίσθηση, αυτογνωσία, ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Ακολουθούν οι ερωτώμενοι/-ες που προτείνουν την καλλιέργεια κινήτρων στους μαθητές/-τριες για κοινές εξωσχολικές δραστηριότητες και την ύπαρξη τμημάτων με λιγότερους μαθητές/-τριες:

- Ανάπτυξη κοινωνικών θεμάτων στις αίθουσες (4)
- Κίνητρα μαθητών/-τριών για κοινές εξωσχολικές δραστηριότητες (4)
- Προσιτό σχολείο για όλους-περιορισμός εξεζητημένων εμφανίσεων (4)
- Στενή συνεργασία σχολείου-οικογένειας (3)
- Τμήματα με λιγότερους μαθητές/-τριες (3).

Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών (16 απαντήσεις) που απάντησαν πρότειναν ως τρόπο βελτίωσης των σχέσεων μαθητών/-τριών να μπει στο πρόγραμμα

περισσότερος χρόνος για άθληση και ομαδικές εργασίες, 14 προτείνουν να υπάρχει στα σχολεία ψυχολόγος-κοινωνικός/-ή λειτουργός και 8 μεγαλύτερο ενδιαφέρον από τους καθηγητές/-τριες. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις που ακολουθούν:

«Όλα ξεκινούν από το ενδιαφέρον του καθηγητή προς τους μαθητές»· «Τα παιδιά έχουν ανάγκη να εισπράττουν αγάπη και από τους καθηγητές τους».

Ακολουθούν οι προτάσεις για ανάπτυξη κοινωνικών θεμάτων στις αίθουσες, κίνητρα για κοινές εξωσχολικές δραστηριότητες, ημερίδες για γονείς-καθηγητές/-τριες μέσα στα σχολεία, περιορισμό εξεζητημένων εμφανίσεων, πιο προσιτό σχολείο σε όλους/-ες και, τέλος, προτάσεις για πιο στενή συνεργασία σχολείου-οικογένειας και μικρότερα τμήματα στα σχολεία.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«Με την ύπαρξη συμβουλευτικής ψυχολογικής υποστήριξης (ψυχολόγου) στο σχολείο σε τακτά χρονικά διαστήματα (2-3 ημέρες την εβδομάδα)»· «Με συνεχή – διαρκή διάλογο διδασκόντων και γονέων. Επίσης δημιουργία Σχολές Γονέων μέσω των Δήμων και άλλων φορέων για την καλύτερη αντιμετώπιση του προβλήματος. Επίβλεψη των παιδιών αυτών από ειδικό επιστημονικό προσωπικό»· «Η οικογένεια αρχικά οφείλει να εξοικειώνει τα παιδιά με τα νέα κοινωνικά δεδομένα. Ο εκπαιδευτικός με τη συμπεριφορά του να αποδεικνύει καθημερινά ότι αντιμετωπίζει όλους τους μαθητές το ίδιο»· «Τα παιδιά δεν γεννιούνται επιθετικά ή θύματα. Χρειάζονται προσπάθειες πρόληψης πολύ πριν. Φροντίδα χρειάζονται τόσο τα θύματα όσο και οι θύτες. Οι δάσκαλοι ας κάνουν περισσότερα για να στηρίξουν τα θύματα και να τιμωρήσουν τους θύτες. Οι γονείς να δίνουν περισσότερη προσοχή στις αγωνίες, στα άγχη και στα παράπονα των παιδιών τους. Τα ΜΜΕ να ξεκινήσουν εκστρατεία ενημέρωσης, ώστε να πείσουν γονείς και δασκάλους να αντιμετωπίσουν σθεναρά την καταδυνάστευση από μαθητή σε μαθητή και να δημιουργηθεί κλίμα ανοχής. Καλά αποτελέσματα θα έχει η εκπαίδευση των γονέων».

Ερώτηση 24.1

Εσείς τι μέτρα παίρνετε για τη βελτίωση των σχέσεων των μαθητών/-τριών;

Η πλειονότητα των ερωτωμένων (ποσοστό 88,3%) απάντησαν στην ερώτηση αυτή. Τα ελλιπή δεδομένα ανέρχονται στο 9,1%, ενώ ένα ποσοστό 2,5% των εκπαιδευτικών δεν απάντησαν σε αυτή την ερώτηση.

Πίνακας Ερώτησης 24.1

Μέτρα για τη βελτίωση των σχέσεων	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα
Έδωσαν απάντηση	174	88,3
Δεν γνωρίζω / δεν απαντώ	5	2,5
Σύνολο	179	90,9
Ελλιπή δεδομένα	18	9,1
Σύνολο	197	100

Από τις απαντήσεις προκύπτει ότι η πλειονότητα αναφέρουν ως μέτρο τη συζήτηση, το διάλογο και τις συμβουλές από εκπαιδευτικούς προς μαθητές/-τριες μέσα στο σχολείο (54 απαντήσεις). Ακολουθούν η ανάθεση ομαδικών εργασιών και

η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία (22 απαντήσεις), η ανάπτυξη δραστηριοτήτων κοινωνικών, πολιτιστικών, αθλητικών, περιβαλλοντικών και διαπολιτισμικών (12 απαντήσεις), η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (συναισθηματική νοημοσύνη, επίλυση συγκρούσεων, αποδοχή διαφορετικότητας, η συνεργασία σε ομάδα, η ισοτιμία σε δικαιώματα και υποχρεώσεις) και η καλλιέργεια αξιών όπως αλληλοσεβασμός, αλληλεγγύη, αλληλοβοήθεια (6 απαντήσεις). Στη συνέχεια ακολουθούν οι ερωτώμενοι/-ες (6 απαντήσεις) που εφαρμόζουν ως μέτρο την τιμωρία, τη συνεργασία μεταξύ φορέων (4 απαντήσεις), και ακολουθούν ως μέτρα η συνεργασία γονέων-καθηγητών/-τριών και το ενδιαφέρον των καθηγητών/-τριών για μια προσπάθεια καθοδήγησης των μαθητών/-τριών (3 απαντήσεις).

Τέλος, υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό (7,8%) εκπαιδευτικών που στην ερώτηση επέλεξαν «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να αναφερθούν ενδεικτικά κάποιες απαντήσεις: «εισαγωγή διαπολιτισμικών δράσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία και στο μάθημά μου»· «συζητώ μαζί τους όταν βλέπω ότι εμφανίζουν περίεργη συμπεριφορά και προσπαθώ να τους βρω μια εναλλακτική λύση σε ότι τους απασχολεί»· «συζητώ μαζί τους για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τους αναθέτω από κοινού εργασίες, ώστε να συγχρωτιστούν και εκτός σχολείου»· «σε κάθε ευκαιρία προσπαθώ να τονίσω τη θέση των αδυνάτων και να καλλιεργήσω την αποδοχή της διαφορετικότητας»· «συνεχής διάλογος και νουθεσία για καλύτερες ενδοεπικοινωνιακές σχέσεις»· «Χρήση αμοιβών και ποινών ανάλογα με τη συμπεριφορά των μαθητών/-τριών, και ως βασική προϋπόθεση βελτίωσης των διαπροσωπικών σχέσεων και της ποιότητας της μάθησης προτείνουμε μέτρα για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών όπως αγάπη, αυτοδιάθεση, ελευθερία και χαρά»· «ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης»· «προσπαθώ να μην κάνω διακρίσεις και να μην είμαι άδικη, γιατί έτσι και τα παιδιά δεν αποκτούν αντιπάθειες μεταξύ τους, που μπορεί να οδηγήσουν σε επιθετικότητα, αλλά και τα ίδια μαθαίνουν να αισθάνονται ίσα με τους άλλους και να μην κάνουν διακρίσεις. Επιπλέον, επιδιώκω τα παιδιά να μοιράζονται και να συνεργάζονται ομαλά»· «εργασίες σε ομάδες, συμμετοχή των μαθητών σε προσπάθειες για τη στήριξη οργανώσεων κοινωφελούς χαρακτήρα, (UNICEF, Γιατροί του κόσμου), ευαισθητοποίηση σε θέματα κοινωνικά, ρατσισμός, πρόσφυγες, ναρκωτικά, αλκοόλ (προβολή ταινιών-αφίσες). Οι μαθητές μας «υιοθέτησαν» παιδιά από τη Ζιμπάμπουε», «περιβαλλοντική εκπαίδευση και ομάδες»· «προσπαθώ να είμαι κοντά στους μαθητές μου, να έχουμε σχέση συνεργατική και όχι ανταγωνιστική ανακαλύπτοντας τα θετικά τους στοιχεία»· «προσπαθώ να εντάξω περιθωριοποιημένους μαθητές μέσα στην τάξη»· «υγιές κλίμα στην τάξη, δουλεύουμε ομαδοσυνεργατικά, συζητάμε κάθε θέμα που προκύπτει και γνωρίζουμε στους μαθητές μας τις ηθικές αξίες»· «τους συμβουλεύω να σέβεται ο ένας τον άλλον και όλοι μαζί τους κανόνες του σχολείου, τους προτρέπω να συμμετέχουν στα πολιτιστικά προγράμματα, να συνεργάζονται υπεύθυνα και δημιουργικά»· «προσπαθώ να τους δώσω να καταλάβουν τις έννοιες της κοινωνικότητας, της κοινωνικοποίησης, της ανθρωπιάς και άλλων αξιών και πως το σχολείο είναι μια μικρή κοινωνία στην οποία πρέπει να λειτουργούν σωστά αναγνωρίζοντας την αξία του συνανθρώπου τους»· «με διάλογο προσπαθούμε να τους τονώσουμε το αίσθημα ότι πρέπει να λειτουργούν ομαδικά. Με συνεργασία, σύμπνοια, κοινούς στόχους και αλληλεγγύη, όμοιοι μέσα από τη διαφορετικότητα

του καθενός»: «ομαδική εργασία, επισημαίνουμε ότι ο ένας έχει ανάγκη τον άλλον, επιβράβευση σε διάφορους τομείς (κάθε μαθητής να νιώθει ότι κάπου είναι αξιέπαινος)· «σηματισμός ομάδων εργασίας και αλλαγή αυτών, ώστε να έρθουν όλοι οι μαθητές με όσο το δυνατόν περισσότερους και διαφορετικούς χαρακτήρες»· «προσπαθώντας να τους δίνω να καταλάβουν ότι έχουν ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις και ότι η συνεργασία και η ομόνοια είναι οι παράγοντες που θα τους βοηθήσουν στην πρόοδό τους»· «καλλιεργώντας μαζί τους αγάπη και σεβασμό»· «καταβάλλεται προσπάθεια εκπαίδευσης όλων των παιδιών στην επίλυση συγκρούσεων, στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, σε επικέντρωση στην ειρηνική συμβίωση με σεβασμό των δικαιωμάτων, των αναγκών και των συναισθημάτων των άλλων»· «συζήτηση στην τάξη, επικροτούμε τη φιλική συμπεριφορά, υποστηρίζουμε τα αδύναμα παιδιά, αλλά αποφεύγουμε και την απομόνωση των επιθετικών. Ομαδικές εργασίες και ώρες 'δικές μας' για σύσφιξη σχέσεων»· «υιοθέτηση ανθρωποκεντρικής και συστημικής προσέγγισης. Ο εκπαιδευτικός ως εμπυχωτής, διευκολυντής. Συζήτηση πάνω σε κοινωνικά θέματα, ισοτιμία, διαφορετικότητα, φυσιολογικές και κοινωνικές διακρίσεις, στερεότυπα και προκαταλήψεις. Σεβασμός στις ανάγκες των μαθητών/-τριών. Ασκήσεις βιωματικές σε ομάδες, όταν το επιτρέπουν οι συνθήκες του σχολείου»· «εμπλεκόμαστε σε προγράμματα παντός είδους, ενισχύουμε τον ανοιχτό διάλογο μεταξύ των μαθητών/-τριών (σε ειδικό ταμπλό στο χώρο του σχολείου με υπεύθυνο καθηγητή), αναπτύσσουμε πολιτιστικά προγράμματα με ολόκληρα τμήματα τάξεων (συνεργασία), οι εκδρομές μας είναι πάντα εκπαιδευτικές, ποτέ μόνο ψυχαγωγικές, αποφεύγουμε τις άκριτες αποβολές, προτιμάμε τη συζήτηση μεταξύ των δύο πλευρών παρόντος καθηγητή-συμβούλου)».

Ανοικτή ερώτηση

Συμπληρώστε ό,τι άλλο νομίζετε ότι θα ήταν χρήσιμο σε αυτή μας την προσπάθεια.

Η πλειονότητα των ερωτωμένων προτείνουν το σχολείο να είναι πιο ελκυστικό στους μαθητές/-τριες, να υπάρχουν όραμα και στόχοι, να διασφαλίζεται ένα πιο ευχάριστο περιβάλλον, να αναπτύσσονται καλλιτεχνικές, αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, να γίνει επαναπροσδιορισμός του αναλυτικού προγράμματος, εισαγωγή νέων γνώσεων, παιχνίδι ρόλων, προγράμματα αγωγής υγείας, project που προάγουν ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, προετοιμασία για σχολείο που προωθεί την κριτική σκέψη (12 απαντήσεις). Τα ίδια ποσοστά εμφανίζουν οι ερωτώμενοι/-ες που προτείνουν την παρουσία ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία (12 απαντήσεις). Ακολουθούν οι ερωτώμενοι που προτείνουν τη συστηματική επιμόρφωση των καθηγητών/-τριών (8 απαντήσεις). Στη συνέχεια οι εκπαιδευτικοί προτείνουν οι καθηγητές/-τριες να είναι κοντά στα παιδιά, να τα αγαπούν, να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους και να εγκύπτουν στα προβλήματα των παιδιών, να φροντίζουν για καλές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μαθητών/-τριών και δασκάλων, ώστε να μεταδίδουν αίσθημα συνεργασίας, σεβασμού και αποδοχής (6 απαντήσεις), πρόγραμμα επιμόρφωσης μελλοντικών γονέων, να παρέχονται σχετικά σχολικά βιβλία, περισσότερη δουλειά, και παρέμβαση στις τηλεοπτικές εκπομπές (2 απαντήσεις), αναζήτηση των αιτιών των τσακωμών (2 απαντήσεις), σχολεία προσαρμοσμένα στις ανάγκες των προσφύγων και μεταναστών (1

απάντηση), οι έρευνες να στραφούν στην ενδοοικογενειακή βία και την κακοποίηση των παιδιών, καθώς και έρευνες με ερωτηματολόγια που θα απευθύνονται στους μαθητές/-τριες (1 απάντηση), εφαρμογή της συστημικής προσέγγισης στο σχολείο (1 απάντηση), πρόληψη και συνεργασία όλων των κοινωνικών φορέων για αντιμετώπιση της βίας (1 απάντηση), ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τις υπηρεσίες στις οποίες μπορούν να απευθύνονται (1 απάντηση), ανακοίνωση αποτελεσμάτων της έρευνας (1 απάντηση), και να αξιοποιούνται οι χρήσιμες πληροφορίες που μπορούν να δώσουν οι οδηγοί και οι συνοδοί των σχολικών (1 απάντηση).

Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Προσπάθεια όλων των φορέων αγωγής πρέπει να είναι τόσο η καλλιέργεια του πνεύματος των νέων όσο και η καλλιέργεια της ψυχής και η διαμόρφωση του ήθους τους, έτσι ώστε τα ίδια τα παιδιά με τη βοήθειά μας να γνωρίσουν τον εαυτό τους και να αξιολογήσουν τους συνανθρώπους τους. Να βγάλουν προς τα έξω τον καλύτερο εαυτό τους»· «καθηγητές, γονείς και παιδιά πρέπει από κοινού να αντιμετωπίζουν έγκαιρα το όποιο πρόβλημα υπάρχει στη μαθητική κοινότητα και με συνεργασία να προλαβαίνουμε καταστάσεις»· «να σκύψουμε όλοι οι παιδαγωγοί στα παιδιά, κάτι έχουν να μας πουν και δεν τα ακούμε»· «εξηγώ πολλές φορές τρόπους σε αυτά τα παιδιά με τους οποίους θα τραβούν την προσοχή και το ενδιαφέρον μας με θετικό τρόπο και όχι εις βάρος των άλλων ατόμων (εξευτελισμοί)»· «να αναζητήσουμε τα αίτια της βίας και να αναρωτηθούμε γιατί υπάρχει αταξία, έλλειψη στόχων, οραμάτων, έκπτωση αξιών, και να αναλάβουμε όλοι τις ευθύνες μας. Η παρουσία ψυχολόγου θα βοηθήσει το κάλεσμα των γονέων για ενημέρωση σε ζητήματα συμπεριφοράς των παιδιών και παιδαγωγικά»· «επειγόντως ψυχολόγοι στα σχολεία, διότι πολύ λίγοι συνάδελφοι έχουν την ικανότητα να πλησιάσουν ουσιαστικά την ψυχή των παιδιών και να συζητάνε τα προβλήματά τους δίνοντας σωστές συμβουλές»· «εκτός από την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της έρευνας να γίνουν και σχετικά σεμινάρια στους εκπαιδευτικούς»· «ομαδοσυνεργατικό σύστημα διδασκαλίας και όχι απομόνωση των μαθητών αυτών. Ενίσχυση των θετικών στοιχείων τους και ψυχολογική στήριξη με ειδικό επιστήμονα για τα παιδιά αυτά»· «πιστεύω, ότι οι συνεργασίες μεταξύ μαθητών μπορεί να βοηθήσουν αυτή την προσπάθεια»· «να ενημερώνονται όλα τα σχολεία ως προς το πού μπορούν να απευθύνονται (φορείς, Δήμοι, υπηρεσίες και να προσπαθήσετε για την καθιέρωση του θεσμού ψυχολόγου σε κάθε σχολείο»· «οι εκπαιδευτικοί πέρα από τη μεταφορά γνώσεων θα πρέπει να αγαπούν αυτό που κάνουν, γιατί αποτελούν φορείς αξιών, προτύπων συμπεριφοράς. Το σχολείο θα πρέπει να διαπνέεται από όραμα, να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών και να μην είναι γραφειοκρατικό»· «καλό θα ήταν να οργανωθούν από κοινού Δήμος και σχολείο στο πώς θα αντιμετωπίζονται τέτοιες καταστάσεις, κάποιες ομιλίες ή προβολές ταινιών και συζητήσεις πάνω στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές (ενδοοικογενειακά, ενταξιακά σε ομάδες, ενασχόληση με σπορ, συμμετοχή σε αθλητικούς συλλόγους κ.λπ.)»· «η ψυχική ισορροπία των ανθρώπων και των μαθητών κατ' επέκταση είναι πολυσύνθετο πρόβλημα, ειδικά στις μέρες μας. Είναι τουλάχιστον άστοχο να πιστεύουμε ότι σχετίζεται μόνο με τις κοινωνικές τάξεις ή κοινωνικές δυνατότητές τους»· «πρέπει να είμαστε εκπαιδευτικοί μόνο αν κατέχουμε το αντικείμενο της διδασκαλίας, αν την κάνουμε με κέφι και φαντασία,

αν είναι μια διαδικασία χαράς και για μας και αν αγαπάμε τα παιδιά»· «να περιληφθούν ερωτήσεις για το χρόνο απασχόλησης».

Η πλειονότητα των ερωτωμένων προτείνουν το σχολείο να είναι πιο ελκυστικό στους μαθητές/-τριες και να υπάρχει πιο ευχάριστο περιβάλλον, καλλιτεχνικές, αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, επαναπροσδιορισμός του αναλυτικού προγράμματος, εισαγωγή νέων γνώσεων, παιχνίδι ρόλων, προγράμματα Αγωγής Υγείας, project που προάγουν την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, προετοιμασία για ένα σχολείο που προωθεί την κριτική σκέψη (7 απαντήσεις). Ακολουθούν, με τα ίδια περίπου ποσοστά, οι ερωτώμενοι/-ες που προτείνουν τη συστηματική επιμόρφωση των καθηγητών/τριών (6 απαντήσεις) και την παρουσία ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών στα σχολεία (6 απαντήσεις). Σε μικρότερο βαθμό οι εκπαιδευτικοί προτείνουν οι καθηγητές/-τριες να είναι κοντά στα παιδιά, να φροντίζουν για καλές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μαθητών/-τριών και δασκάλων, ώστε να μεταδίδουν αίσθημα συνεργασίας, σεβασμού και αποδοχής (3 απαντήσεις), πρόγραμμα επιμόρφωσης μελλοντικών γονέων, σχετικά σχολικά βιβλία, περισσότερη δουλειά, και επέμβαση στις τηλεοπτικές εκπομπές (2 απαντήσεις), σχολεία προσαρμοσμένα στις ανάγκες των προσφύγων και μεταναστών (1 απάντηση), αναζήτηση των αιτιών των τσακωμών (1 απάντηση), οι έρευνες να στραφούν στην ενδοοικογενειακή βία και την κακοποίηση των παιδιών καθώς και να διεξαχθούν έρευνες με ερωτηματολόγια που θα απευθύνονται στους μαθητές/-τριες (1 απάντηση), εφαρμογή της συστημικής προσέγγισης στο σχολείο (1 απάντηση), πρόληψη και συνεργασία όλων των κοινωνικών φορέων για αντιμετώπιση της βίας (1 απάντηση), τα κινητά τηλέφωνα χρησιμοποιούνται πολλές φορές εις βάρος των μαθητών/-τριών (1 απάντηση).

Συζήτηση - Συμπεράσματα

Σκοπός αυτής της ανιχνευτικής έρευνας, όπως ήδη αναφέρθηκε, ήταν να επιχειρηθεί μια πρώτη προσέγγιση στο ζήτημα της *διερεύνησης και καταγραφής της γνώμης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την ύπαρξη και δράση ομάδων κακοποίησης μαθητών/-τριών στα σχολεία*. Επιδίωξη της Επιτροπής ήταν μέσω της έρευνας περισσότερο να αναδειχτούν ποιοτικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με την εμφάνιση περιστατικών ομαδικής βίας σε χώρους του σχολείου ή τον κοινωνικό του περίγυρο παρά να επιχειρηθεί η στατιστική καταγραφή τους. Από αυτή την άποψη αποδείχτηκε ιδιαίτερα χρήσιμη.

Από την ανάλυση απαντήσεων του ερωτηματολογίου διαφάνηκαν κάποιες βασικές πλευρές των προβλημάτων της σχολικής βίας που αντιμετωπίζουν τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας σήμερα, με επίκεντρο την εκδήλωσή τους μέσω ομάδων ανήλικων μαθητών και μαθητριών. Όπως προκύπτει από το υλικό που συγκεντρώθηκε, φαίνεται σε γενικές γραμμές να επιβεβαιώνεται η εκτίμηση ότι τα περιστατικά ακραίας βίας δεν είναι διαδεδομένα στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, όπως έχει διαφανεί και από άλλες σχετικές έρευνες, όταν εκδηλώνονται όμως τέτοια περιστατικά απασχολούν σε υπερβολικό βαθμό τα ΜΜΕ. Αντίθετα, τα περιστατικά καθημερινής βίας και συγκρούσεων είναι πιο συχνά και σε αυτά συμμετέχουν, αν και με διαφορετικό τρόπο, αγόρια και κορίτσια, όπως έχει διαφανεί και από άλλες σχετικές έρευνες. Συνήθη θύματα βίας/εκφοβισμού

φαίνεται πως είναι κυρίως παιδιά που δεν μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους αποτελεσματικά και έχουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τα στοχοποιούν και τα καθιστούν ευάλωτα. Η ρατσιστική αιτιολογία των περιστατικών βίας στο χώρο του σχολείου σε κάποιες περιπτώσεις είναι έκδηλη. Κάποιες φορές επίσης, είναι εμφανής η σύνδεσή τους με ομάδες που λειτουργούν στο περιβάλλον του σχολείου (π.χ. ομαδοποιήσεις οπαδών ομάδων). Πολύ σπάνια περίπτωση, γενικά, αποτελεί η χρήση όπλων και σχετικού εξοπλισμού (αναφέρθηκε μόνο ένα περιστατικό με χρήση σιδηρογροθιάς).

Αξιοσημείωτο είναι ότι περίπτωση της οργάνωσης ομάδων βίας από μαθητές και μαθήτριες στο χώρο του σχολείου δεν αποτελεί γενικά διαδεδομένο φαινόμενο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όμως, συχνά εμφανίζονται περιπτώσεις ύπαρξης αρχηγού, που μάλιστα κάποιες φορές είναι και αυτός που παίρνει την απόφαση σχετικά με την άσκηση βίας από την ομάδα. Σε μία από αυτές τις περιπτώσεις, μάλιστα, αναφέρθηκε ως αρχηγός ομάδας εκφοβισμού κορίτσι. Αυτά τα στοιχεία συνιστούν σε κάθε περίπτωση ανησυχητικές ενδείξεις για το μέλλον.

Η χρήση των νέων τεχνολογιών δεν εμφανίζεται, σύμφωνα με τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο, πολύ συνήθως, με εξαίρεση τη χρήση κινητού τηλεφώνου. Η χρήση του Διαδικτύου όμως φαίνεται ότι ενισχύθηκε σημαντικά το τελευταίο διάστημα, με τη διεύρυνση της χρήσης του Διαδικτύου ανάμεσα στη νεολαία.

Σε ό,τι αφορά την αντίδραση στα περιστατικά βίας, είναι επικίνδυνα συχνό το φαινόμενο της αποσιώπησης (από γονείς ή/και παιδιά-θύματα) ή και σιωπηλής ανοχής της βίας/του εκφοβισμού από μέρους των θυμάτων στο χώρο του σχολείου. Οι σύλλογοι γονέων δεν δείχνουν πάντοτε την απαιτούμενη ευαισθησία στο θέμα (ας σημειωθεί ότι ένα στα πέντε σχολεία εμφανίζεται στις απαντήσεις του ερωτηματολογίου χωρίς καν σύλλογο γονέων/κηδεμόνων), ενώ και η πλήρης απουσία, σε κάποιες περιπτώσεις, μεταναστών από το σύλλογο γονέων περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τη δυνατότητά τους να αντιδρούν έγκαιρα και αποτελεσματικά σε σχετικά θέματα που ανακύπτουν στο χώρο του σχολείου. Παρατηρείται, ακόμη, λίγοι σχετικά γονείς να απευθύνονται στη διεύθυνση ή/και σε εκπαιδευτικούς του σχολείου για την αντιμετώπιση προβλημάτων που απασχολούν τα παιδιά τους, ενώ και σε αυτές τις περιπτώσεις το ενδιαφέρον τους κυρίως εντοπίζεται σε ζητήματα που αφορούν την αποτελεσματική διδασκαλία επιμέρους μαθημάτων και τις επιδόσεις. Επιπλέον, σοβαρά προβλήματα εμφανίζονται σε ό,τι αφορά την ύπαρξη και την επάρκεια των αρμόδιων υπηρεσιών, ενώ και στις περιπτώσεις που υπάρχουν τέτοιες υπηρεσίες η επικοινωνία και η συνεργασία με το σχολείο δεν είναι πάντοτε αποτελεσματική.

Σε σχέση με την αντιμετώπιση, τέλος, των φαινομένων βίας/εκφοβισμού στο χώρο του σχολείου, τέλος, σε γενικές γραμμές περιλαμβάνονται στις απαντήσεις μέτρα που αφορούν τόσο στον εκπαιδευτικό (λειτουργία του σχολείου, επιμόρφωση εκπαιδευτικών κ.λπ.) όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό τομέα, ενώ δεν απουσιάζουν και προτάσεις που αναφέρονται στη λειτουργία των ΜΜΕ (κυρίως της τηλεόρασης) και στη σχέση των παιδιών με αυτή. Είναι αξιοσημείωτο ότι ανάμεσα στα μέτρα και τις πρωτοβουλίες που ήδη έχουν αναλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί στο χώρο του σχολείου είναι ισχυρή η παρουσία θετικών μέτρων και δραστηριοτήτων με προληπτικό χαρακτήρα, όπως η προαγωγή της ομαδοσυνεργατικής μάθησης, η εφαρμογή της μεθόδου των σχεδίων (Project), η οργάνωση ομαδικών παιχνιδιών

και δραστηριοτήτων, η καλλιέργεια των αξιών της αλληλεγγύης και της κοινωνικής προσφοράς, η προώθηση καλλιτεχνικών και αθλητικών δραστηριοτήτων κ.λπ.

Συνεκτιμώντας τα δεδομένα των απαντήσεων του ερωτηματολογίου, αλλά και άλλων σχετικών ερευνών, επιχειρούμε στη συνέχεια τη διατύπωση κάποιων καταληκτικών παρατηρήσεων.

Επισημαίνουμε, καταρχάς, ότι για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των φαινομένων βίας, εκφοβισμού και παραβατικότητας ανάμεσα στα παιδιά και τους/τις νέους/-ες απαιτούνται ριζικές αλλαγές στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Είναι εμφανές ότι, όσο διατηρούνται και ενισχύονται οι κοινωνικές ανισότητες, η φτώχεια και η περιθωριοποίηση μεγάλων κοινωνικών ομάδων, οι δυνατότητες αντιμετώπισης της βίας στο χώρο του σχολείου θα είναι πολύ περιορισμένες.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, είναι σημαντικό να επιδιωχθούν αλλαγές σε επίπεδο νοοτροπίας, με βασικό άξονα μια ολοκληρωμένη και αποτελεσματική εκπαιδευτική πολιτική, με στόχο τη δημιουργία ενός σχολείου που θα συμβάλλει στη μετάδοση θετικών στάσεων και υγιών κοινωνικών και πολιτικών αξιών. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας πολιτικής πρέπει να συνεκτιμώνται ο ρόλος της οικογένειας και της τοπικής κοινωνίας και να διασφαλίζεται ένα πλαίσιο συνεργασίας ανάμεσα σε όλους τους φορείς και τα πρόσωπα που εμπλέκονται στη λειτουργία του σχολείου.

Επίσης, είναι απαραίτητο να επιδιωχθούν συγκεκριμένα μέτρα και πολιτικές με στόχο τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας στο βαθμό του δυνατού. Προς την κατεύθυνση αυτή μπορεί να συμβάλουν και θεσμοί όπως οι «Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας», που έχουν εφαρμοστεί με αξιόλογα αποτελέσματα σε άλλες χώρες. Ήδη το Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης της ΟΛΜΕ έχει αναλάβει να μελετήσει τις δυνατότητες εφαρμογής τους στη χώρα μας. Στο πλαίσιο τέτοιων πολιτικών, αντισταθμιστικής ουσιαστικά εκπαίδευσης, μπορούν να αντιμετωπιστούν πιο συστηματικά και πιο αποτελεσματικά κάποια από τα πιο βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα το σχολείο, όπως είναι ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η όξυνση περιστατικών βίας και επιθετικότητας κ.λπ.

Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι η αποτελεσματικότητα του σχολείου σε αυτούς τους τομείς δεν μπορεί παρά να είναι περιορισμένη, όσο απουσιάζουν οι κατάλληλες δομές παρέμβασης, υποστήριξης και προσέγγισης των μαθητριών/-τών από το εκπαιδευτικό σύστημα.

Ακόμη, η παροχή κατάλληλης κατάρτισης και συνεχούς ενδοϋπηρεσιακής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών είναι αναγκαία, προκειμένου να μπορούν να διαχειρίζονται την ετερογένεια και την πολυμορφία της σχολικής τάξης, να αναπτύσσουν μία παιδαγωγική πρόληψης και αλληλεγγύης, και να αποτρέπουν τον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση τόσο των ανήλικων δραστών όσο και των συμμαθητών/-τριών θυμάτων τους. Για το σκοπό αυτό πρέπει να υπάρξει ένα κοινώς αποδεκτό, ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εκπαιδευτούν κατάλληλα, ώστε να αποκτήσουν αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, ικανότητα να χειρίζονται την ανομοιομορφία των μαθητών/-τριών και την ποικιλία των συμπεριφορών τους, και διαπολιτισμική κατανόηση και ευαισθησία, ώστε είναι σε θέση να εργάζονται με μαθητές/-τριες διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης. Γενικά, οι εκπαιδευτικοί είναι αναγκαίο να είναι κατάλληλα προετοιμασμένοι να αντιλαμβάνονται τις ψυχολογικές και ψυχοκοινωνικές διαστάσεις του

εκπαιδευτικού έργου τους, ώστε εκτός από διδάσκοντες/-ουσες να μπορούν να λειτουργούν και ως παιδαγωγοί.

Μέτρα που θα μπορούσαν να συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση είναι η στήριξη του εκπαιδευτικού προσωπικού με επιστημονικό και βοηθητικό προσωπικό και η παροχή ιδιαίτερης συμβουλευτικής και ψυχολογικής στήριξης σε περιπτώσεις παιδιών που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα κοινωνικοποίησης και συμπεριφοράς. Ειδικότερα μέτρα αφορούν την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής και αντιρατσιστικής εκπαίδευσης, της εκπαίδευσης και αγωγής στα ΜΜΕ σε όλα τα επίπεδα και τους θεσμούς της εκπαίδευσης, τη στήριξη των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή/και αναπηρίες με στόχο την εφαρμογή των κατάλληλων ενταξιακών πολιτικών, ώστε να υποστηρίζεται επαρκώς η παραμονή όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από τις όποιες ιδιαιτερότητές τους, στο σχολικό περιβάλλον και να μειωθούν η ενδοσχολική βία και παραβατικότητα.

Το σχολείο πρέπει να διαπαιδαγωγεί στις αξίες της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης, του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, του σεβασμού κάθε πολιτισμού, στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης. Επίσης, πρέπει να ασκεί τα παιδιά να αντιλαμβάνονται και να προσδιορίζουν τα όριά τους, να δηλώνουν τι μπορούν να ανεχθούν και τι όχι, και να δείχνουν επιμονή και σταθερότητα στην τήρηση αυτών των αρχών.

Επίσης, είναι σημαντικό οι μαθητές/-τριες να συζητούν με τους εκπαιδευτικούς και να ενημερώνονται σχετικά με το τι είναι ο σχολικός εκφοβισμός, πώς μπορούν να αντεπεξέρχονται σε τέτοιες συμπεριφορές, και να εκπαιδεύονται σε κοινωνικές δεξιότητες, μέσα από παιχνίδια ρόλων και δημιουργικές ομαδικές δραστηριότητες.

Άλλωστε, το θέμα της σχολικής βίας και ειδικότερα του εκφοβισμού έχει απασχολήσει συστηματικά τους ειδικούς επιστήμονες επί σειρά ετών όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και αλλού. Σε όλες τις προηγμένες χώρες έχουν ληφθεί συγκεκριμένα μέτρα για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας στο σχολείο. Σε κράτη όπως η Ολλανδία, η Σουηδία και η Γερμανία, κάθε σχολική μονάδα διαθέτει συνήθως ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα για τον έλεγχο της σχολικής βίας. Οι μαθητές/-τριες συμμετέχουν ενεργητικά στο πρόγραμμα αυτό και σε ορισμένες περιπτώσεις τούς δίνονται αυξημένες ευθύνες. Το θέμα της σχολικής βίας αντιμετωπίζεται σφαιρικά. Η Σουηδία, Για παράδειγμα, εντάσσει το πρόγραμμα πρόληψης της σχολικής βίας στα θέματα ασφάλειας, οδικής συμπεριφοράς, συμπεριφοράς σε σχέση με τα ατυχήματα, στην πρόληψη του αλκοόλ και στα δικαιώματα του παιδιού. Είναι ένα πρόγραμμα που αφορά το σύστημα του σχολείου στο σύνολό του και της κοινωνίας γενικότερα, «τους μαθητές, τους δασκάλους, τους διευθυντές σχολείων, τους γονείς, τους πολιτικούς από την τοπική κοινωνία, το προσωπικό της υγείας, τους επαγγελματίες της ψυχικής υγείας, τους κοινωνικούς λειτουργούς, τους σχολικούς ψυχολόγους κ.ά.» (Αρτινοπούλου, 2001, σελ.26). Σε άλλες εργασίες που περιλαμβάνονται σε αυτό τον τόμο παρέχονται ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με την πολιτική αντιμετώπισης της σχολικής βίας και ειδικότερα του εκφοβισμού που ακολουθείται σήμερα σε άλλες χώρες.

Σημαντικό ρόλο, ακόμη, παίζει η ευαισθητοποίηση και η συνεργασία των γονέων με τη σχολική κοινότητα. Η συνεργασία αυτή είναι πολύτιμη για την εφαρμογή των σχολικών προγραμμάτων και την ισορροπημένη λειτουργία των σχολικών μονάδων.

Επιπλέον, είναι απαραίτητη η συνεργασία και η υποστήριξη του έμφυχου δυναμικού της σχολικής μονάδας από ειδικούς επιστήμονες, όπως είναι οι σχολικοί ψυχολόγοι και οι κοινωνικοί λειτουργοί. Με αυτό τον τρόπο το σχολείο λειτουργεί και δρα ως σύνολο, ευαισθητοποιούνται όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές και δημιουργείται το κατάλληλο κλίμα αλληλοϋποστήριξης και συνεργασίας.

Εν κατακλείδι, οφείλουμε να τονίσουμε πάλι ότι ο έλεγχος και η καταστολή της βίας στη σχολική κοινότητα χωρίς τα απαραίτητα συνοδευτικά μέτρα πολιτικής που θα αντιμετωπίζουν το πρόβλημα που υπάρχει στην ευρύτερη κοινωνία δεν είναι μόνο ένα απλό ημίμετρο, αλλά οδηγούν στη συντήρηση και τη διαιώνιση της βίας. Πριν ή παράλληλα με το σχεδιασμό πολιτικών για τον έλεγχο της σχολικής βίας χρειάζεται να σχεδιαστούν και να λειτουργήσουν μέτρα και πολιτικές για την πρόληψη της βίας στην κοινωνία. Άλλωστε η σχολική βία δεν περιορίζεται στη στάση και τη συμπεριφορά που εκδηλώνεται μεταξύ των μαθητών/-τριών. Η βία στο σχολείο και στην κοινωνία εκφράζεται κυρίως από ανθρώπους που διαχειρίζονται την εξουσία.

Βιβλιογραφία

Αρτινοπούλου, Β. (2001), *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Αρτινοπούλου, Β. (2008), «Ηλεκτρονικός εκφοβισμός ή εκφοβισμός μέσω Διαδικτύου: Μια νέα μορφή θυματοποίησης των ανηλίκων», Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο «Κακοποίηση του Παιδιού και Ψυχικό Τραύμα», της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, 18-20 Δεκεμβρίου 2008, Αθήνα.

Γιαννακοπούλου Δ. (2008), «Μορφές εκφοβισμού-θυματοποίησης στο σχολικό περιβάλλον (Αποτελέσματα προγράμματος DAPHNE, Διερεύνηση αναγκών και ευαισθητοποίηση για το φαινόμενο του εκφοβισμού μαθητών –bullying- στα σχολεία)», Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο *Κακοποίηση του Παιδιού και Ψυχικό Τραύμα*, της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, 18-20 Δεκεμβρίου 2008, Αθήνα.

Δασκαλάκη, Κ. et al. (2008), «Κοινωνική παραγωγή και αναπαραγωγή της βίας στο σχολικό χώρο - Εμπλοκή μαθητών σε βιαιότητες και σχολικές αντιδράσεις», στο: Σβολόπουλος, Β. (επιμ.): *Σύνδεση εκπαιδευτικής έρευνας και πράξης. Η ακαδημαϊκή πλευρά*, Ατραπός, Αθήνα, σ. 63-86.

Δρίτσας, Ιω. (2003), «Φέρνοντας σε επαφή θύματα και θύτες: Νέες προοπτικές για το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων μέσα από τα μονοπάτια του παρελθόντος;», *Κοινωνική Εργασία*, τ. 69, σ. 7-18. [Πάντ.]

ΕΚΚΕ (2002), (υπεύθυνος Έργου: Δημ. Χαραλάμπης, Συντονίστρια Έργου: Ιωάννα Τσίγκανου): «Κοινωνική παραγωγή και αναπαραγωγή της βίας στο σχολικό χώρο – Εμπλοκή μαθητών σε βιαιότητες και σχολικές αντι-δράσεις», στο: ΚΕΕ (επιμ. Άλ. Βερέβη) *Το Έργο Έρευνας 1997-2000. Συνοπτική παρουσίαση*, Αθήνα.

ΕΠΙΨΥ και ΟΚΑΝΑ (2000), Έλληνες μαθητές: Υγεία, σχολείο, οικογένεια. Παγκόσμια Έρευνα για την Υγεία στο Μαθητικό Πληθυσμό, Αθήνα.

Κοκκέβη, Α., Φωτίου, Α., Κίτσου, (2009) Γ. «Τρόπος Ζωής και Αντιλήψεις Εφήβων Μαθητών», Παπαζήσης, Αθήνα.

Livingstone, S. (2001), «Για το ανεπίλυτο πρόβλημα των επιδράσεων των μέσων», στο: Curran, J. - Gurevitch, M. (eds) *Μέσα μαζικής επικοινωνίας και κοινωνία* (μτφρ. Δ. Κικίζας), Πατάκης, Αθήνα, σ. 427-454.

Μπεζέ, Λ. (1998), «Βία στο σχολείο και βία του σχολείου», στο Μπεζέ, Λουκία (επιμ.), *Βία στο σχολείο... Βία του σχολείου...*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μπεζέ, Λουκία (επ.) (1998), *Βία στο σχολείο... βία του σχολείου...*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Μπιτσάκης, Ε. (1997), εφημερίδα «Τα Νέα», 05-12, Αθήνα.

Παπαναούμ-Τζίκα, Ζωή (1989), *Πολιτική κοινωνικοποίηση και σχολείο. Κριτική θεώρηση και εμπειρική έρευνα*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Παπουτσοπούλου-Διαμαντοπούλου, Χ. (2008), «Βία στα σχολεία», Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο *Κακοποίηση του Παιδιού και Ψυχικό Τραύμα*, της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, 18-20 Δεκεμβρίου 2008, Αθήνα.

Παιδοψυχιατρική Εταιρεία Ελλάδος, Ένωση Ψυχιάτρων Παιδιών και Εφήβων, 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο, 8-10 Ιουνίου 2007, Αθήνα.

Olweus, Dan: *Εκφοβισμός και βία στο σχολείο. Τι γνωρίζουμε και τι μπορούμε να κάνουμε*, Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου, Αθήνα 2009.

Pain, J. (1998), «Για τη θεσμική βία στο σχολικό περιβάλλον», στο: Μπεζέ, Λουκία (επιμ.), *Βία στο σχολείο... Βία του σχολείου...*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Rigby K. (2008), *Σχολικός εκφοβισμός. Σύγχρονες απόψεις*, (επιστ. επιμ. Άκης Γοβαζολιάς), Τόπος, Αθήνα.

Selosse, J. (1998), «Βία (προέλευση, σενάρια, πρότυπα) και μη προσαρμογή», στο Μπεζέ, Λουκία (επιμ.), *Βία στο σχολείο... Βία του σχολείου...*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Σωτηρέλης, Γ. (1991), «Τα δικαιώματα στο χώρο της εκπαίδευσης», Εκπαιδευτική Κοινότητα, τ. 9-10, σ. 51-56.

Τριλίβα, Σοφ. – Chimienti, G. (1998), *Πρόγραμμα ελέγχου των συγκρούσεων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Τριλίβα, Σοφ. – Chimienti, G. (1998), *Πρόγραμμα ελέγχου των συγκρούσεων, Τετράδιο Δραστηριοτήτων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Τσάγκαρη, Μ. (2003), «Bullying: Η βία και η επιθετικότητα μεταξύ συνομηλίκων στην παιδική ηλικία», Κοινωνική Εργασία, τ. 69, σ. 30-42.

Τσίγκανου, Ι. (2008), «Βία και θυματοποίηση του “καλού παιδιού” και “καλού μαθητή”», Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο *Κακοποίηση του Παιδιού και Ψυχικό Τραύμα*, της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, 18-20 Δεκεμβρίου 2008, Αθήνα.

Τσίγκανου, Ι. (2008) Το σχολείο θεάται ως κρατικός ιδεολογικός μηχανισμός, εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 29/3/2008.

Φίλιας Β. (1986), *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.

ΤΟ ΒΗΜΑ online, 2009,

<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=49&ct=&artid=260536>, στις 23/03/2009.

ΕΘΝΟΣΟΝLINE, 2009,

<http://www.ethnos.gr/general.asp?catid=11424&subid=20110&tag=8940&pubid=2748> στις 23/03/2009

Παράρτημα

Συνοδευτική επιστολή προς τις Ενώσεις Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΕΛΜΕ)
της χώρας και Ερωτηματολόγιο της έρευνας

Κέντρο Μελετών
και Τεκμηρίωσης
(ΚΕΜΕΤΕ) της ΟΛΜΕ
Κορνάρου 2 και Ερμού,
105.63 Αθήνα

Θέμα: Έρευνα / Ερωτηματολόγιο για Ομάδες Κακοποίησης Μαθητών/-τριών

Αθήνα, 27-2-2007

Προς :

- τις ΕΛΜΕ
- τους/τις συναδέλφους

Αγαπητές / αγαπητοί συνάδελφοι,

Σας γνωρίζουμε ότι έχει συσταθεί από την Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου «**Επιτροπή Μελέτης και Αντιμετώπισης Σχολικών Ομάδων Κακοποίησης Μαθητών/-τριών**». Στην Επιτροπή αυτή, με απόφαση του Δ.Σ. της ΟΛΜΕ, συμμετέχει και το ΚΕΜΕΤΕ. Συμμετέχουν, επίσης, το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με την καθηγήτρια. κα Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, η οποία έχει και το συντονισμό της Επιτροπής, η Ανώτατη Συνομοσπονδία Γονέων Μαθητών Ελλάδας (ΑΣΓΜΕ), η ΔΟΕ, ο Συνήγορος του Πολίτη (Συνήγορος του Παιδιού), η ΟΙΕΛΕ και άλλοι φορείς και ειδικοί επιστήμονες και εκπαιδευτικοί.

Βασικοί στόχοι της Επιτροπής είναι να συλλεχθούν **στοιχεία σχετικά με την έκταση του προβλήματος στα σχολεία και να αναζητηθούν τυχόν καλές πρακτικές** που εφαρμόστηκαν και αξιολογήθηκαν θετικά σε άλλες χώρες για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Για να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα στοιχεία σε ό,τι αφορά τον πρώτο στόχο, συντάχθηκε από την Επιτροπή ένα **Ερωτηματολόγιο**, το οποίο και σας επισυνάπτουμε.

Θα ήταν ευχής έργο αν είχαμε στη διάθεσή μας **ένα τουλάχιστον συμπληρωμένο ερωτηματολόγιο από κάθε σχολείο της περιοχής αρμοδιότητάς σας, από εκπαιδευτικό με γνώση του σχετικού ζητήματος**. Το ερωτηματολόγιο αυτό **μπορεί να μας αποσταλεί με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, συμβατικό ταχυδρομείο ή φαξ**, στις διευθύνσεις που αναφέρουμε στη συνέχεια.

Τονίζουμε ότι δεν πρόκειται για επιχορηγούμενη από οποιονδήποτε φορέα έρευνα και ότι η συμμετοχή μας σε αυτή είναι χωρίς καμιά χρηματική αμοιβή.

Παρακαλούμε θερμά τα Δ.Σ. των ΕΛΜΕ να αποστείλουν το ερωτηματολόγιο αυτό σε όλα τα σχολεία της περιοχής αρμοδιότητάς τους και να συμβάλουν, στο βαθμό του δυνατού, στη διακίνηση και συμπλήρωσή του.

Παρακαλούμε, επίσης, όλους / όλες τους / τις συναδέλφους και τους / τις διευθυντές / διευθύντριες των σχολείων να βοηθήσουν στη διακίνησή του.

Από την πλευρά μας δεσμευόμαστε ότι θα τηρήσουμε την προβλεπόμενη δεοντολογία σε ό,τι αφορά την ανωνυμία εκπαιδευτικών και σχολείων, και θα δημοσιοποιήσουμε τα όποια πορίσματα της έρευνας στα σχολεία.

Το θέμα της βίας στα σχολεία είναι πολύ σημαντικό και έχουμε την πεποίθηση ότι θα τυχούμε της υποστήριξής σας σε αυτή την προσπάθεια, που επιβεβαιώνει ότι ο κλάδος μας

στέκεται με ενδιαφέρον και αίσθημα ευθύνης απέναντι σε όλα τα προβλήματα που απασχολούν τη σύγχρονη εκπαίδευση.

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να επικοινωνείτε μαζί μας στα **τηλέφωνα 210 – 3252189 και 210 – 3244930** καθώς και με το **ηλεκτρονικό ταχυδρομείο** (στη διεύθυνση **olme@otenet.gr** με την ένδειξη: «για το ΚΕΜΕΤΕ, για τις Ομάδες Βίας») ή με **φάξ** (στην ΟΛΜΕ, με την ένδειξη «για το ΚΕΜΕΤΕ, Ομάδα Εργασίας για τα Σχολικά Βιβλία», **στους αριθμούς 210-3311338 και 210-3227382**). **Η ταχυδρομική μας διεύθυνση** είναι: **Κορνάρου 2, 105.63 Αθήνα** Πληροφορίες θα παρέχονται, επίσης, από την **ιστοσελίδα της ΟΛΜΕ** (<http://www.olme.gr> , στο εικονίδιο «ΚΕΜΕΤΕ»).

Για το Δ.Σ.

**Ο Πρόεδρος
Παύλος Χαραμής**

**Ο Γ. Γραμματέας
Νικόλαος Παπαχρήστος**

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΑ

ΝΟΜΟΣ .....

ΠΟΛΗ / ΚΩΜΟΠΟΛΗ/ ΧΩΡΙΟ.....

ΙΔΙΟΤΗΤΑ (σημειώστε με Χ ό,τι σας αφορά)

Καθηγητής Καθηγήτρια

Άλλο πρόσωπο (σημειώστε) .....

1. Εξιστορήστε μας ένα περιστατικό που έγινε το τρέχον σχολικό έτος και το οποίο θα θεωρούσατε ότι έγινε από κοινού από δυο-τρεις μαθητές ή μαθήτριες σε βάρος άλλου παιδιού του σχολείου.

(Σημειώστε, λ.χ.: Τι ακριβώς συνέβη; Για ποιο λόγο; Πώς αντέδρασε το σχολείο; Πώς αντέδρασαν οι γονείς του θύματος; Πώς αντέδρασαν οι γονείς των δραστών ; Ήταν όλοι οι εμπλεκόμενοι μαθητές ή μαθήτριες; Ήταν και αλλοδαποί; Ποιας εθνικότητας;

2. Έχουν επισημανθεί σε αυτό το σχολείο περιπτώσεις επιθετικότητας παιδιών προς αδύνατους, «δυσπροσάρμοστους», καινούριους, διαφορετικούς, αλλοδαπούς - επιθετικότητα λεκτική, σωματική, σεξουαλική, καταστροφή περιουσίας; (αναφερθείτε στο τρέχον σχολικό έτος)

- Πολλές
- Λίγες
- Καμία

2.1. Αν υπάρχουν, από ποιους;

- Έλληνες
- Αλλοδαπούς
- Και τους δυο

.....

3. Συμβαίνουν ή όχι συχνά έντονοι διαπληκτισμοί, τσακωμοί στο σχολείο σας μεταξύ των παιδιών;

- Ναι
- Όχι

3.1. Αν ΝΑΙ, τι ακριβώς συμβαίνει;

.....

3.2. Για ποιο λόγο, κατά τη γνώμη σας, διαπληκτίζονται / τσακώνονται συχνά τα παιδιά;

.....

3.3. Όταν τσακώνονται, τι ακριβώς κάνουν;

- Απλώς βρίζονται
- Γελοιοποιούν, ταπεινώνουν
- Κακοποιούν σεξουαλικά
- Χρησιμοποιούν πέτρες
- Βγάζουν σουγιά, κοπιδάκια ή μαχαίρι
- Έχουν σιδηρογροθιές
- Προσπαθούν να ληστέψουν κάποιο μαθητή ή μαθήτρια (να του πάρουν μπουφάν, παπούτσια, κινητό τηλέφωνο)
- Τι άλλο κάνουν; Περιγράψτε τι άλλο

4. Λειτουργεί σύλλογος γονέων/κηδεμόνων ;

- Ναι
- Όχι
- Άλλο (τι;) .....

5. Πόσοι γονείς στο Δ.Σ. του συλλόγου γονέων/κηδεμόνων είναι αλλοδαποί;

.....

6. Ποιοι γονείς/κηδεμόνες έρχονται συχνότερα να συζητήσουν για την πρόοδο/διαγωγή/συμπεριφορά του παιδιού;

- οι Έλληνες
- οι αλλοδαποί
- αυτοί που το παιδί τους έχει πρόβλημα
- αυτοί που μένουν κοντά στο σχολείο
- δεν υπάρχει διάκριση
- άλλοι (ποιοι;)

7. Πόσες φορές είχατε καλέσει, κατά την προηγούμενη σχολική χρονιά, γονείς/κηδεμόνες των παιδιών για να συζητήσετε σχετικά με την πρόοδο/διαγωγή/συμπεριφορά του παιδιού τους;

.....

8. Πόσοι από τους γονείς/κηδεμόνες έχουν απευθυνθεί σ' εσάς, προσωπικά, για να συζητήσουν πρόβλημα του παιδιού τους το προηγούμενο σχολικό έτος;

.....

9. Υπάρχουν παιδιά στο σχολείο σας που απευθύνονται σ' εσάς για προσωπικά τους προβλήματα

- πολλά

- λίγα
- κανένα

10. Το φυσικό και έμψυχο περιβάλλον στο σχολείο ήταν πάντα το ίδιο;

- Ναι (ήταν)
- Όχι (δεν ήταν)

10.1. Αν ΟΧΙ, τι άλλαξε και από πότε; (διευκρινίστε)

.....

11. Πώς αντέδρασε το σχολείο στην αλλαγή;

.....

12. Πώς αντέδρασε ο Σύλλογος γονέων/κηδεμόνων;

.....

13. «Ομαδοποιούνται», χωρίζονται ή όχι σε ομάδες τα παιδιά στην τάξη ή στο διάλειμμα, στο σχολείο;

- Ναι
- Όχι

13.1. Αν ΝΑΙ, κατά τη γνώμη σας για πιο λόγο ή για ποιους λόγους «ομαδοποιούνται» τα παιδιά ;

- για να μελετούν μαζί
- για να παίζουν ποδόσφαιρο ή άλλα παιχνίδια
- για να κάνουν σκανταλιές
- για να βασανίζουν, να εξευτελίζουν κάποιο αδύναμο ή διαφορετικό μαθητή ή μαθήτρια που δεν χωνεύουν
- για να πάρουν από κάποιο παιδί λεφτά, μπουφάν, κινητό κλπ.
- για άλλους λόγους (περιγράψτε ποιους)

.....

13.2. Έχουν αυτές οι ομάδες αρχηγό;

- Ναι
- Όχι

13.3. Αν ΝΑΙ, τι χαρακτηριστικά έχει συνήθως ο αρχηγός αυτός;

.....

13.4. Θύματα κλοπής ή ομάδων που εξευτελίζουν ή βασανίζουν είναι πάντα τα ίδια παιδιά;

- τα ίδια
- όχι πάντα τα ίδια

13.5. Ποια είναι, συνήθως, τα χαρακτηριστικά των μαθητών ή μαθητριών που γίνονται θύματα;

.....

13.6. Ποια είναι, συνήθως, τα χαρακτηριστικά των δραστών;

.....

13.7. Ποιος αποφασίζει, κάθε φορά, ποιος μαθητής ή ποια μαθήτρια θα είναι το θύμα και ποιοι οι θύτες ή δράστες;

.....

14. Οι εμπλεκόμενοι μαθητές στις ομάδες αυτές είναι :

- έλληνες
- αλλοδαποί; . από ποιο κράτος;
- και τα δυο

16. Πώς αντιδρά το σχολείο στις «ομαδοποιήσεις» που γίνονται με αρνητικό στόχο, δηλαδή, όχι με καλό σκοπό;

.....

17. Πώς αντιδρά συνήθως η οικογένεια του θύματος;

.....

18. Πως αντιδρά συνήθως η οικογένεια του δράστη ή των δραστών;

.....

.....

19. Ελέγχεται η είσοδος του σχολείου;

- Ναι
- Όχι

20. Εποπτεύονται τα παιδιά κατά το διάλειμμα;

- Ναι
- Όχι

20.1. Αν ΝΑΙ, ποιος εποπτεύει;

.....

21. Υπάρχει φύλακας ή επιστάτης;

- Ναι
- Όχι

22. Υπάρχει πρόσβαση του σχολείου σε ψυχολόγο ή κοινωνικό λειτουργό;

- Ναι
- Όχι

22.1. Αν ΝΑΙ, έχετε χρησιμοποιήσει εσείς τις υπηρεσίες ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού για κάποιο παιδί το προηγούμενο σχολικό έτος;

- Ναι
- Όχι

22.2. Αν ΟΧΙ, δηλαδή δεν υπάρχει πρόσβαση σε ψυχολόγο ή κοινωνικό λειτουργό, έτυχε να χρειαστείτε υπηρεσίες ψυχολόγου για κάποιο παιδί το προηγούμενο σχολικό έτος;

- Ναι
- Όχι

23. Το σχολείο σας συνεργάζεται (αν χρειαστεί) σε περίπτωση προβληματικών μαθητών/-τριών με κάποια ανώτερη αρχή ή δημόσιο φορέα, λ.χ. το Υπουργείο Παιδείας, την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, την Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων, το Συνήγορο του Πολίτη (Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού), το Δικαστήριο Ανηλίκων, την ΕΛ.ΑΣ., για να πάρουν σχετικές συμβουλές ή βοήθεια όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και ιδίως επιθετικότητας;

- Ναι
- Όχι

23.1. Αν ΝΑΙ, με ποιο φορέα ή με ποιους φορείς συνεργαστήκατε;

- την προϊστάμενη αρχή (διευθυντή, γυμνασιάρχη κλπ)
- το Υπουργείο Παιδείας
- την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων
- την Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων
- το Συνήγορο του Πολίτη (Κύκλο Δικαιωμάτων του Παιδιού)
- την Αστυνομία
- την Εισαγγελία
- το Δικαστήριο Ανηλίκων
- άλλο (ποιον;) .....

23.2. Για τι συμβάν ζητήσατε συνεργασία ή βοήθεια;

.....

23.3. Αν ΟΧΙ, δηλαδή αν δεν ζητήσατε βοήθεια ή συνεργασία, γιατί δεν ζητήσατε;

.....

24. Πώς, κατά τη γνώμη σας, θα βελτιώνονταν οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών/-τριών στα σχολεία της χώρας μας;

.....

24.1. Εσείς τι μέτρα παίρνετε για τη βελτίωση των σχέσεων των μαθητών;

.....

Συμπληρώστε ό,τι άλλο νομίζετε ότι θα ήταν χρήσιμο σε αυτή μας την προσπάθεια.

.....

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ